

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת חיי שרה כתובות קו. - קי:

קו. סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה.

כ' הרמב"ם [בפכ"א מהל' סנהדרין ה"ו] היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה, מקדימין את דין היתום לדין האלמנה וכו', ודין האלמנה קודם לדין תלמיד חכם וכו'. וכ' הכס"מ דכ"ש דדין היתום, קודם לדין ת"ח, והקשה מהאי עובדא דאקדמיה ר"נ לדין קרובו של ת"ח לדינא דיתמי. וכן הקשה בד"מ סי' ט"ו. ותי"ט, דלכך דקדק הרמב"ם באומרו היו לפני הדיינים דינין הרבה מקדימין וכו', להורות דדוקא אם באו יתום ואלמנה ות"ח וע"ה כולם כאחד, דאז אנו יכולים לקיים שפטו יתום וכו', וגם עשה דכבוד תורה, לפי שמקדימין הת"ח לע"ה, אז בודאי מקיימין שניהם ומקדימין היתום, אבל אם אין שם כי אם יתום ות"ח, מקדימין הת"ח משום עשה דכבוד תורה עדיף.

וההפלאה [בסוגיין, ובגליון השו"ע שם] תירץ, דהא דיתום קודם לאלמנה לאו משום מעליותא דידיה הוא, אלא משום דב"ד אביהם של יתומים ומוטל עליהם להשתדל ולהפך בזכותם, א"כ אין חיוב זה אלא על הב"ד ולא על הבעלי דינים, ולכן אין לת"ח למחול על ביטול תורתו אע"ג דקל, דאין שום מצוה עליו בקדימת היתום, וממילא עשה דכבוד תורה עדיף, אבל האלמנה דמחמת זילותא דידה הוא מוטל על הת"ח ג"כ כמו על הדיין, וכיון דתלמוד תורה דיחיד קל, על כן ראוי לו למחול, וממילא ליכא עשה דכבוד תורה כלל, וכדאמרינן בכתובות [מ.] אי אמרה לא בעינא וכו'. והיכא דאיכא שלשתן ת"ח ויתום ואלמנה, באמת צ"ע, [דלהנה"ל הת"ח קודם ליתום, והיתום להאלמנה, ואלמנה להת"ח, וחוזר חלילה]. ומדברי השו"ע משמע קצת דת"ח נדחה, ועדיין צ"ע. [אבל לפ"ד הט"ז היכא דשלשתן לחוד באו וליכא ע"ה בהדיהו, הת"ח קודם לאלמנה, והיתום קודם להת"ח, אחר שנתקיים עשה דכבוד תורה כבר בקדימתו להאלמנה].

ובהגהות מלא הרועים כאן תירץ, דהכא לא היו היתומים בעצמם לפניו רק האפוטרופוס שלהם, הלכך אפי' קרובו של הת"ח קודם, וכ"ש ת"ח עצמו. אמנם לפמש"כ ההפלאה דיסוד הדין משום דב"ד אביהם של יתומים, יל"ע אם שייך לחלק בזה, דסו"ס דינא דיתמי מוטל על ב"ד יותר מהכל].

קו. כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקאי עביד ליה, איסתתם טענתיה.

הקשה הריטב"א, הא דאמרינן בפ' שבועת העדות [ל.] דשלח ליה רב יוסף לר"נ, עולא חברינו עמית בתורה ובמצות הוא, ואמרינן מאי שלח ליה לחנופי ליה, אלא למישרא תגריה ברישא, א"נ לשודא, ולא חיישינן לאסתתומי טענתיה דאידיך. וי"ל דבבב"ב עצמו שבא לדין ליכא משום אסתתומי טענתיה, דהא ידיע דחזי להכי, ובעל דיניה נמי ניחא ליה דלישרו דינו לאלתר, אבל הכא דלא הוה חבר ולא קרובו של חבר, אלא (דרב ענן) [דרב נחמן] הוא דהוה סבר הכי, סבר דמחניף ליה ואסתתם טענתיה.

וכ"כ גם בחידושויו לשבועות בתירוץ בתרא, ועוד הביא שם תירוץ התוס', דלגבי קרובו של החכם שאין כבודו אלא מדרבנן בעלמא, דהשתא לא ידיע לכל דאיכא עשה וסבר בעל דיניה דלחנופיה ליה עביד, אבל משום כבודו של חכם עצמו שהוא מן התורה, הא ידע אידיך דמצוה דידה עביד ולא לחנופי. [ולכא"ה בת"ח עצמו, אם הוא צנוע ואין ידוע לרבים, רק הדיין מכיר בו, יש לחוש שיסתתמו טענות בעל דינו. וצ"ת].

קו. כי אתא הוה מבעית ליה בעותי, ועבד תיבותא ותיב קמיה.

כ' הערוך, פי' דעכשיו נגלה לו בדמות מלאך והיה מפחידו, עבד תיבותא ואיתותב בגוה כי היכי דלא ליחזי ליה ולא ליבעית מיניה. וכ' המהרש"א בח"א, יראה הטעם בזה. לפי שנכשל בשתים, שלא היה לו לקבל אפי' בדרך דורון כיון שלכתחילה דרך שוחד דברים הביא לו, כמו ר' ישמעאל בר' יוסי, ור' ישמעאל בן אלישע דלעיל, שאמרו ומה אני שלא נטלתי וכו', ואח"כ נכשל שנית במה ששלח לר"נ ניידיניה מר להאי גברא, דאנא וכו', דמתוך לשון זה הבין ר"נ דקריביה הוא ואסתתם טענתיה דחבריה, והשתא במה דאותיב בתענית נתכפר לו על אוכלו הדגים קטנים שקיבל, אבל עדיין חטא דנבעת חבריה ואסתתם טענתיה במקומו עומד, ולכן נענש במדה זו דהוה מבעית ליה.

קו. בשני דרב יוסף הוה ריתחא, אמרו ליה רבנן לרב יוסף ליבעי מר רחמי.

כ' בבן יהוידע, נ"ל בס"ד מה שבקשו מן רב יוסף דוקא וכו', דידוע מ"ש בגמ' [מנחות מא.] דא"ל המלאך לרב קטינא דעל ביטול מצות עשה מענישים את הדור מן השמים בעידן ריתחא בלבד, [ובזה פי' רבינו הארי ז"ל רמז הכתוב [ירמיה י"ח כ"ג] בעת אפך עשה בהם, ר"ל בעת האף שהוא עידן ריתחא, גם על העשה תעשה בהם דין], וידוע מ"ש בגמ' [קידושין לא.] דרב יוסף היה סגי נהור, ואמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מפקידנא ועבידנא וכו', ולפי"ז לפי סברת רבי יהודה דס"ל סומא פטור מן המצוות, הנה בעידן ריתחא דמענישים אעשה ג"כ ויש מקטרגים ע"ז, תהיה תפלתו של רב יוסף שמתפלל לסלק הריתחא ולדחות הפורענות מקובלת ומרוצה יותר, מפני כי הוא עצמו פטור ממצוות עשה, ולא שייך קיטרוג זה אליו. [יעו"ש עוד].

קו. מגיהי ספרים שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

כ' הגריעב"ץ, צ"ע למה זה הפקירו תרומת הלשכה על כך [כדפירש"י], בשלמא כולהו דאדכרו הכא ניחא, דצורך קרבן נינהו וכקרבן דמו. ושמא לאו דוקא אלא ממותר היו נוטלין, כמו כל צרכי העיר שבאין משיירי הלשכה [שו"ר בתוס' בד"ה תנא [קו]: דכוותה]. ואין לומר דהגהת ספרים משכחת נמי צורך קרבן, כהיא דאמרינן פ"ק דיומא [ה:]: אף מקרא פרשה מעכב, דהא פירש"י הכא שהיו מגיהין ס"ת של כל אדם, ולישנא ודאי הכי

דייק דנקיט "מגייה ספרים", דאי לספר העזרה בחד סגי ודאי. [ובירושלמי דשקלים [פ"ד ה"ב] קאמר לה אספר עזרה. [ועיי"ש במשנת אליהו שכ"ג"כ דרש"י לא פירש הכא כן, משום לישנא דמגייה ספרים]. אמנם ביפ"ע כאן הגיה בירושלמי מגייה ספרים מספר עזרה, וכמש"כ רש"י במו"ק [יח:]: דמספר עזרה היו מגייהן שאר ספרים, ואתיא כגמ' דידן].

מיהו יש ליישב קצת, דבודאי לא להגיה ס"ת של כל יחיד שיש לו בביתו קאמר [ורש"י לא דק], כי כל מי שיש לו ספר, עליו מוטל שלא לשכן עוולה באהל, ומהי תיתי לזלזול בתרומה כולי הא, אלא לס"ת של בתי כנסיות שבירושלים, [דטובא הוו, כמנין מלאת"י [משפט. ישעיה א, כ"א] כדאיתא במדרש רבה, ועיין לעיל [קה. דהוו שצ"ד בתי כנסיות], דהוו קדרא דבר שותפי, להנהו היו צריכין מגייה ספרים הרבה, ואותן ג"כ כעין מכשירי קרבן חשיבי, כדאמרין בשלהי תענית [כז:]: ומגילה [לא:]: שהקריאה בס"ת [בתורת הקרבנות] חשובה כהקרה. ואכתי קשיא לי גזורי גזירות. [לעיל קה.].

קו. בתוד"ה מבקרי מומין. ועוד דהתם בבכורות דוקא שיש לחוש שמא משום שכר יתירונו, אבל הכא מיירי בבדיקת מומי שאר קדשים.

כ' הרש"ש, ק"ק דבהם איכא למיחש איפכא דמשום שכר יתירוהו למזבח. וז"ל ההפלאה, הומ"ל בבכור בזמן המקדש דאין בו חשד, דליכא נגיעה, דהא הכהן יכול להקריבו כפירש"י ביומא [עח.]. כהנים חשודים על מומי בכור להתיר את האיסור לפי שבכור בזה"ז אין לו תקנה וכו'. [א"ה, לכאו' בכלל קושיתו, דעל כרחק הא דמוקמי נמי לסוגיין בשאר קדשים, בזמן המקדש איירי, דבה"ז אסור להקדיש כמבואר בבכורות [נג.], וגם תרומת הלשכה ליכא בזה"ז]. ואפשר סבירא להו דאפ"ה איכא צד נגיעה משום שיהיה מותר להאכילו לישראל, וגם א"צ להקרבת האימורים [אבל הא דיהיה נאכל מחוץ לירושלים לא קאמר, דהא בלא"ה מייתי ליה להתם לבקרו, דמבקרי מומין שבירושלים איירינן], משא"כ בשאר קדשים ליכא שום נגיעה, דמסתמא היו מבקרים קודם שהקדישו, דאסור להקדיש בעלי מומין למזבח ותמימים לבדק הבית, וגם במומין שנעשו לאחר שהקדיש ליכא צד נגיעה, דהא אם הוממו היו נפדים בשויים.

קו: כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית.

הקשה בהפלאה, הא בתחלת נדבת המשכן היה שם שלש תרומות, והיה נדבת המשכן והכלים בתרומה אחת, ותרומת קרבנות תרומה אחרת, כדמשמע קרא, אלמא דכלים הם בכלל בדק הבית. וצ"ל דהא דקאמר צורך קרבן הוא ומתרומת הלשכה הן באין, היינו ממוות תרומת הלשכה כמש"כ תוס' [בד"ה תנא דבי ר"י], וטעמא דאף דצורך קרבן הוא, מ"מ כל שעה שחזר [אצ"ל שחזו, ור"ל מעות תרומת הלשכה] לקרבנות ציבור, אין משנים אותם, א"כ בתחילת נדבת המשכן שעדיין לא היה מותר תרומת הלשכה, היו באין מבדק הבית והיה בכלל נדבת המשכן. [ולכאו' י"ל עוד, דשאני תחילת עשיית המשכן וכו', דהכל מכלל מצות ועשו לי מקדש [עיי' ברמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה ה"ו, וברדב"ז שם], אבל הכא מיירי כשהמשכן [או המקדש] קיים, הוא וכליו, ולענין להוסיף כלי שרת הוא דמספק"ל אי באין מבדח"ב, דאינו מכלל המצוה דועשו לי מקדש. ויל"ע].

ועיין בפנ"י שכ"ג"כ דלא מספק"ל היכא דליכא מעות מתרומת הלשכה ואיכא מותר קדשי בדק הבית, דפשיטא דנקחין, מהאי קרא דדברי הימים דמייתי איהו גופיה. וע"ע בחת"ס שכ", דודאי ידעי רב הונא ורב משנה מפורשת דמס' שקלים דמייתי לקמן, דפליגי בה תנאי כלי שרת מהיכן הן באין, אלא על כרחק ס"ל כר"ע דבאין ממוות נסכים, ומבעי ליה כי ליכא מותר נסכים, אם באין מתרומת הלשכה או מבדק הבית. וכ"כ הגראמ"ה.

קו: ואימא משיריים גופיהו וכו'.

רש"י פ"י, שיריים הנותרים בלשכה אחר שתורמים בקופות. אבל בשיטמ"ק בשם הרא"ה פירש, ואימא שירי קדשי בדק הבית, דבדידיה עסיק קרא, וכדקס"ד מעיקרא, ולא מתרומת הלשכה כלל, לא ממוות ולא משיריים, ומזהרין כדאמר רבא העולה עולה ראשונה, ה"נ כסף כסף ראשון, פ"י והו"ל כאילו אמר שירי כסף, איזהו כסף שיש לו מתחלתו שיריים בודאי ושיהו באין עמו כאחת, זהו תרומה הלשכה.

קו: מזבח הזהב ולבונה וכלי שרת באין ממוות נסכים.

כ' בשיטמ"ק בשם תלמיד הרשב"א, והטעם שלוקחין ממוות זה דברים אלו, מפני ששניהם אינן מצויין כ"כ, ומותר נסכים אינו מצוי כ"כ, ומזבח הזהב וכלי שרת אינן מצויין נמי כ"כ, כי אינן צריכין כי אם פעם אחת לכמה שנים, ולבונה נמי מפני שני דברים, חדא, שאינו מצוי אלא מערב שבת לערב שבת, ועוד, דכל עצמה לא היתה באה אלא ע"ג כלי שרת, שבכלי שרת היתה עומדת כל השבת כולה, ובכלי שרת היה מקטיר.

קו: מותר תרומה מה היו עושין בה, ריקועי זהב ציפוי לבית קדשי הקדשים.

כ' במלאכ"ש אהך מתנן דשקלים, בירושלמי מפרש דהך סברא נמי ר' ישמעאל קאמר לה, [ובירושלמי שלפנינו איכא דלא גרסי לה, עיי"ש בקה"ע], דציפוי כלי שרת חשיבי ליה. [וצריך טעם, דלכאו' הוא ממש מכלל הבנין עצמו. ואולי לא חיבורם לכתלים, כאותם ששנינו בפסחים [נז.]. שחיפו את ההיכל כולו בטבלאות של זהב [מדמי עורות קדשים שהקדישום, יעו"ש], ולרגל היו מקפלין אותם, [ומניחין אותם ע"ג מעלה בהר הבית, כדי שיהו עולי רגלים רואין שמלאכתן נאה]. ועצ"ב, ולפ"ז כן שיעור משנתנינו, דברי ר' ישמעאל, שר' ישמעאל אומר מותר פירות לקיץ המזבח, ומותר תרומה לכלי שרת.

ועיין במאירי שם שכ', והלכה כר"ע בכלי שרת [שהוא בא ממוות נסכים], אבל במותר תרומה הלכה כת"ק. [וא"כ נמצא דעושין ממוות תרומה ציפוי לקה"ק אע"פ שאין עושין ממנו כלי שרת [אלא קיץ המזבח], ודלא כמש"כ המלאכ"ש בשם הירושלמי]. וז"ל השיטמ"ק בשם הראב"ד [בד"ה תנא דברי"י], ומה שנותר בסוף באותן הקופות של תרומה, הוא היה מותר תרומה, ולא היה ראוי לקרבנות ציבור שלמי חובה, אלא או לקיץ המזבח או לכלי שרת או לרקוע מזבח הזהב כדאיתא לפלוגתיהו לקמן. [ומשמע דג' מחלוקות בדבר. אמנם נראה דגרס בדברי ת"ק ריקועי זהב "למזבח", ולא "לקדש הקדשים"].

קו: ר"ע אומר מותר תרומה לקיץ המזבח.

כ' הגרע"א בשם רבינו יונה פ"ג דברכות, דאם לא היה מותר, היו עושין נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל. ודברי רבינו יונה קאי על מש"כ הרי"ף שם, דכשם שאין הציבור מביא עולת נדבה, כך אין הציבור מתפלל תפלת נדבה, [והעתיק הרא"ש שם [ס' ט"ו] את דבריו], וע"ז כ' רבינו יונה שאינו נכון, ומייתי מסוגיין דמותר תרומת שקלים לקיץ המזבח וכו', וליכא לדחויי למימור דמן המותר דוקא היו מביאין נדבה, דמסתמא אף אם לא היה שם מותר היו עושין נדבה כדי שלא יהא המזבח בטל, עכ"ל. אמנם הרמב"ן במלחמות שם כ' [ליישב מה שהקשה בעל המאור על הרי"ף כעין קושית רבינו יונה] וז"ל, שהמזבח קונה שקלים שלו חובה וריוח לשם נדבה, ובמס' זבחים [קג.]. קרי לה עולת הקדש, הא אילו רצו והתנדבו בתחילה ציבור אחד או כל ישראל, [שלא יבא מן המותרות, מעדני יו"ט שם אות צ'], עולת השותפין היא נקראת, וטעונה סמיכה בכלה [סמיכת בעלים, מעיו"ט], ואין נסכיה מתרומת הלשכה. [ויל"ע אם כוונת הגרע"א להכריע כרבינו יונה דעולה זו שמביאין כשאין מותר, עולת ציבור היא לכל דבר כמו זו הבאה מן המותרות. ועיין בב"י [או"ח ס' ק"ח] דהרי"ף מודה לענין נדבת ציבור, אלא כיון דהאי גוונא שכ' רבינו יונה לא יארע אלא לעתים רחוקות, הוי כאילו אין הציבור מביאין קרבן נדבה].

קו: ר"ע אומר אין משתכרין בשל הקדש, אף לא בשל עניים, מ"ט וכו'.

וכ' התו"ט, עיין עוד טעם אחר בסוף פ"י דערכין ע"פ הירושלמי. וז"ל הרמב"ם בפיהמ"ש שם, לפי שהשבח הזה שאמר בהם אינו ודאי אבל הוא על הספק, ולפעמים אנו משתדלין להוסיף במה שאנו עושין, ויהיה מעשינו סיבה לחסר מדמיהם, ולפיכך עלה בידנו עיקר אין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים.

קו: ברש"י ד"ה חוץ לחומת העזרה. כגון עזרת נשים.

הקרבן העדה בשקלים [פ"ד ה"ב, בשיירי קרבן] הקשה ע"ז, מאי שנא עזרת נשים מעזרת ישראל, וכ' ע"ז הרש"ש, דשנא ושנא, דעזרת ישראל

הוא מחנה שכונה וחייבין עליה קרבן הנכנס בטומאה, ועזרת נשים אין עליה אלא קדושת הר הבית מן התורה.

ובמשנת אליהו שם כ' דדברי רש"י דייקי אגירסא דתלמודא דידן חוץ לחומת העזרה, ודייק רש"י דקאי על עזרת ישראל, אבל בירושלמי דנקט חוץ לעזרות, [דמשמע גם מחוץ לעזרת נשים], לא קאי אלא אחומת העיר ומגדלותיה, וכן משמע ברמב"ם [בפ"ד מהל' שקלים ה"ח] דלא נקט אלא חומת העיר, וכן היה הרמב"ם מפרש גם בבבלי, דעזרת נשים בכלל עזרה. [א"ה, וכ"מ קצת ברישא דקאמר מזבח העולה וכו', והעזרות וכו', בלשון רבים].

קז. רב אמר פוסקין, דהא משועבד לה.

כ' הריטב"א, פירוש, דאע"ג דלכי אתי ואמר פסקתי היה נאמן לדברי הכל כדאיתא לקמן דהויא טענתו לשעבר, וכי פסקין לה השתא שוב אינו נאמן, ומוסיפין ליה חיובא, אפ"ה לא חיישינן לה כיון דמשועבד לה, ודיינינן ליה כי השתא דאילו הוה בעל הכא ואמר פסקתי, לא היה נאמן דהו"ל להבא. ושמזאל אמר דאין פוסקין, דלא דיינינן ליה כי השתא כיון דלכי אתי בעל הו"ל (להבא) [לשעבר] והוה נאמן. ומשום דמימריה דרב מסתבר טפי, להכי בעינן מס' דשמואל.

קז. מ"ט, רב זביד אמר אימא צרי אתפסה, רב פפא אמר חיישינן שמא אמר צאי מעשה ידיך במזונותיך.

כ' הרא"ה והריטב"א, מסתברא דר"ז ור"פ לא פליגי, אלא דכל חד וחד אמר בה טעמא, דהיכי אפשר דלפלוג ר"פ בגדולה ולא ספקה, והא אילו אתי ואמר אתפסתי צרי במזוני מי לא נאמן, הא ודאי מאן דחייש לחד מהני טעמי, חייש לדון את הבעל כשעת ביאתו. והאי דאמר מאי בינייהו, הכי פירושו, מאי נפקא לן בין הני תרי טעמי. ועיין בשיטמ"ק שדקדק מלשון רש"י דס"ל דרב זביד דווקא להתפסת צרי חייש, דהא ודאי כל רצונה של האשה בכך, אבל לשמא אמר לה צאי מעשה ידיך לא חייש, דהא לרש"י בעינן רצונה וקבלתה, ובודאי אינה מתרצה בכך, ור"פ אפי' לשמא אמר לה צאי וכו' חייש, וכ"ש דחייש להתפסת צרי.

קז. ת"ש מי שהלך למדינת הים וכו' אבל לא בניו ובנותיו.

כ' הריטב"א, והא דלא אוקמה בששמעו בו שמת, יש שפירשו משום דא"כ בניו נמי יורדין לנחלה, וכ"ש למזונות. ואין זה נכון לפי הפירוש שכתבנו בששמעו בו שמת [ששמעו בו שמת בקלא דאתחזק בבי דינא בשני עדים ששמעו מאחרים שהלכו למדינת הים. ל' הרטב"א לעיל, ודלא כתוד"ה בששמעו]. אבל י"ל דכל ששמעו בו שמת זנין את בניו ובנותיו מיתה, כיון שהוא היה מפרנסן ואפשר נמי שהשמעוה אמת שנפלה נחלה לפניהם, כדי שלא יתבזו לשאול על הפתחים.

קז. כששמעה בו שמת בעד אחד.

ולפ"ז צ"ל דסבירא ליה כמ"ד מאי דבר אחר צדקה, דהא תכשיט לא יחייבין כשמת. בית יעקב.

קז. בתוד"ה ששמעו. פי' הקונטרס וכו', וזה אינו וכו', ונראה לרבי דהיינו טעמא וכו'.

והרמב"ן הביא ב' הפירושים, וכ' וז"ל, והפי' הנכון, דכי מת נכסי בחזקת אלמנה קיימי, ולא מצי יורשין למימר לה צרי אתפסך אבונא, כי היכי דלא יכלי למימר לה נתננו לך מזונות, וכדאסיקנא בפ' אלמנה ניזונית [צו:], [וכ"כ הריטב"א, והוסיף, וגם אין לנו עכשיו לחוש כ"כ שיבא הבעל ויאמר פסקתי לה מזונות], אבל מחיים, נכסי בחזקתיה קיימי, הילכך אינה מוציאה מיד בעלה בלא ראייה, ובודאי דטעמא דמילתא דאורח ארעא הוא דמאן דאזיל למדינת הים, מתפיס צרי ואינו מניח ביתו ריקם.

קז. בתוד"ה ואם בא ואמר פסקתי. פירש רש"י אף להוציא מידה וכו', ונראה לרבי להצריכה שבועה וכו'.

וכ' ע"ז הרא"ש [סי' א'], ולא נהירא לי האי פירושא, דמילתא דפשיטא היא מאחר שהוא מוחזק וטוען ברי שתהא צריכה שבועה, ומאי קמ"ל,

ועוד, לישנא דנאמן לא משמע הכי, ועוד מאחר שהוא מוחזק וטוען ברי, למה מוציין ממנו ממון, וכי משום תקנתא דידה שתמצא ללוות נוציא ממון מחזקתו. הלכך נראה כפירוש רש"י, וכן פי' רב אלפס ז"ל נאמן ובשבועה.

והרמב"ם [בפי"ב מהל' אישות הכ"א] חילק, דאם פסקו לה ב"ד מזונות ומכרו ונתנו לה, או שמכרה היא לעצמה ובא הבעל ואמר הנחתי לי מזונות, הרי זו נשבעת בניקטת חפץ שלא הניח לה, ואם לותה ואכלה נאמן הוא בשבועת היסט ונפטר. [ועיין בדרישה [סי' ע' ס"ק ה'] שהאריך בביאור השיטות, וכ' דהא דפשוט להרא"ש והטור דהרי"ף ס"ל כרש"י ולא כהרמב"ם, הוא מדכתב בסתמא דהבעל נאמן, משמע דנאמן בשבועה מכל וכל, ואפי' להוציא מה שהב"ד נתנו לידה, מדלא חילק בדבר שיהא לשון "נאמן" שנוי לחצאין כמו שמחלק הרמב"ם].

קז. בתוד"ה ואם בא ואמר לה צאי. והאי דאמרינן לקמן לוותה ואכלה וכו', התם שפסקו לה ב"ד.

כ' המהרש"א, מדברי רש"י לקמן במתני' נראה דמפרש בענין אחר. וז"ל רש"י במתני' [קז: דתנן מי שהלך למדה"י ועמד אחד ופרנס את אשתו חנן אומר איבד מעותי], שלא אמרתי לך הלויני ואני אפרע, אבל אם הלוח את האשה למזונותיה ע"מ שתשלם לו, הוא תובעה והיא תובעת הבעל וישלם, כדאמרינן לעיל בממאנת וכו'. והמהר"ם שי"ף כ' ע"ד תוס' וז"ל, ואפ"ה צריכין לפירש"י במתני' לקמן דוקא פירנס אבל אם הלוח וכו', דמתני' נמי בפסקו איירי כדמוכח לקמן, דאל"כ מ"ט דבני כהנים גדולים, וכדמוכח מתוס' [שם] ד"ה חנן. וכ"כ עוד ע"ד רש"י שם. ועיין ברא"ש שם [סי' ה'] שכ' דפשוט דמתני' לא משמע דאיירי דוקא כשפסקו לה ב"ד, ועוד האריך להוכיח דאף כשלא פסקו דינא הכי. [ואולי ע"ז סמך המהרש"א להוכיח מדברי רש"י שם דלא כתוס' כאן].

קז. בתוד"ה מאי פסקא. ורבינו שמשון מפרש וכו' אלא אשתו ובניו סמוכין על שולחנא.

כ' המהר"ם שי"ף, לפירושו צ"ל דפסיקא ליה דאיירי על כרחך דבניו סמוכין על שולחנא, דאל"כ פשיטא שאין יורדין לנכסים, דהא בעודנו כאן נמי לא היה מפרנסן.

קז: כיצד אמרו ממאנת וכו', כגון שהלך בעלה למדינת הים, לותה ואכלה וכו', הא לא מיאנה יהבינן לה.

וז"ל הרא"ש [סי' ז'], כ' הרמ"ה ז"ל, ממה שחייב הבעל לשלם מה שלותה אשתו קטנה, שמעינן דקטן שלוחה בקטנותו משיגדיל חייב לשלם, דאי ס"ד דקטן שלוחה פטור, אמאי משלם הבעל מה שלוחתה, דכל היכא דאיהי פטורה בעל נמי לא מיחייב, דקיי"ל כחנן דאמר הניח מעותיו על קרן הצבי, אלא הכא היינו טעמא דמיחייב, משום דשקלא להו בתורת הלואה, וכיון דאיהי מיחייבא למלוה, בעלה נמי מיחייב. ובשם הר"י יונה ז"ל כתבו שנחלק עליו, דלא מסתבר שהקטן יקח הלואות בעודו קטן ויבזבז ממנו וכשיגדיל נחייבנו לפרוע, ומה שהביא ראייה מממאנת, אינה ראייה, דשאני הכא שהוא חייב וידוע לבעל [בב"י הגר"א [חו"מ סי' רל"ה ס"ק מ"ח] העתיק שהוא חוב ידוע מבעל], הלכך מוציא המלוה מידה או מיד הבעל, אבל קטן שאין חייב, אם אתה אומר שחייב לפרוע כשיגדיל, נמצא מבזבז כל ממנו.

ונראה לי, אם הוא ידוע שלוחה לצורך מזונותיו, נפרעין ממנו אפי' כשהוא קטן, כמו שאמרו חכמים [גיטין נט]. דפעוטות מקחן וממכרן ממכר במטלטלין משום כדי חייו, גם הלואות הלואה כדי שימצא לו מלוה בשעת דוחקו, אבל אם אין ידוע שהלוחה לצורך מזונותיו, אין נתינת קטן כלום [ולתור שם אין מעשיו כלום. נימוקי הגר"ב] ואין נפרעין ממנו כשיגדיל. [כמ"ש בנזקיו בפ"ח דב"ק. בי' הגר"א שם].

קז: ומאי שנא עד כדי כתובתה וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש. היא תחזור ותאמר שלא גרשה, ותגבה מזונות כל ימייה, שהרי אנו יודעים שהוא מת וחייב לה, דבכה"ג מיירי שהעדים אומרים שמת קודם אותו יום שהיא אומרת שגרשה, דאילו העדים אומרים שמת

אח"כ, או שאינם יודעים מתי מת, היכי פריך ניתב לה מזונות לעולם, דיילמא קושטא קאמרה שגירשה ואין לה אלא כתובתה. וא"ת מנא ליה לתלמודא דבכה"ג מיירי דפריך מאי שנא, ו"ל דקים ליה דלא מיתוקמא מתני' אלא בכה"ג שאומרים העדים שקדמה מיתתו ליום שאומרת שנתגרשה בו, דאי לאו הכי, פשיטא שאין לה אלא כדי כתובתה, הואיל והיא אומרת שנתגרשה, והודאת בע"ד כמאה עדים דמי. [א"ה, לכא' צ"ב] השתא נמי שהעידו שמת קודם אותו יום שאומרת שנתגרשה, אייה מיהא מודית שנתגרשה ולא נתאלמנה, ונימא הודאת בע"ד וכו'. ואולי כשאומרת שנתגרשה ע"י שליח, דאינה מכחשת להעדים].

קז: ברש"י ד"ה אייה. וכי תימא וכו' תגבה כתובתה יחד, אה"נ וכו', שמא לא מת ונוח לה ליטול לשם מזונות, שאם יבא וכו'.

כ' המהרש"א, ר"ל דלכך היא תרצה יותר להתפרנס לעולם, ואשמועינן תנא דאינה מתפרנסת אלא עד כדי כתובתה, דאיהי אפסדה אנפשה להאמינה שגרשה וכו'. אבל פירושו תמוה לכא', דאם היא יודעת באמת שגירשה, היאך סבורה שאם יבא בעלה שתהא כתובתה קיימת, ואם יודעת בעצמה שמשקרת ולא גירשה כלל, למה לא תאמין לעדים שאמרו שמת וסבורה שיבא בעלה. ויש ליישב, שהוא מפרש בשמעו בו שמת היינו בקול, והשתא גם שיוודעת בעצמה שמשקרת ולא גירשה, סבורה היא לומר שהקול אינו אמת ובעלה חי, ואם יבא תהא כל כתובתה קיימת. אבל התוס' כ' לעיל דעל כרחק איירי בשמעו בו שמת בעדים, אלא שמכחישים אותה, שאומרים שמת קודם הזמן שאומרת שגירשה.

וכ' ע"ז הפנ"י, דלפ"ז על כרחק ס"ל לרש"י שמשאיין ע"י קול, וגובה כתובה ע"י קול, דאלת"ה בפשיטות הו"מ לפרש דהא דאין גובה כתובתה יחד היינו משום דאין משיאין אותה, ומשו"ה כ"ש דלא גביא כתובתה וכו'. אלא דנראה דוחק לפרש כן בשיטת רש"י, כיון שכמעט כל הפוסקים כ' דאין משיאין ע"י קול. ולענ"ד נראה יותר לפרש בשיטת רש"י, דשמעו בו שמת היינו ע"י עד אחד, דלבתר דמוקי ר"פ ברייתא דלעיל בשמעו בו בע"א, שפיר שייך לפרש כאן ה"נ בשמעו בו שמת בע"א וכו'.

ובעיקר ד' רש"י, כ' הריטב"א דהקשו עליו שאם יבא בעלה היאך תטול לשם מזונות, הא אייה אמרה דגרשה היא ואין מזונות לגרושה, לכך פי' ר"י ז"ל, דכיון שהיא טוענת שהיא גרושה ושמעו בו שמת, אין לתת לה כתובה עד שנדע ברור הדבר, דאימור אינה לא גרושה ולא אלמנה, אבל מזונות יש לה כשיעור כתובה ממ"נ. ועוד ו"ל קרוב לזה, דכיון שהודית על עצמה שאינה אלמנה, שוב אין לה מכח גרושה, שהרי אינה נאמנת לומר כן שלא בפני בעלה, ואין כאן טעם ממ"נ אלא לגבי מזונות.

קז: בתוד"ה עמד בדין. ומיהו קשה, אי בחלה נמי מעלה לה מזונות, אמאי אמרי' בסמוך דלא משעבדא ליה למעשה ידיה.

הפנ"י הניח בצע"ג מהיכא פשיטא להו דאי טעמא דניזונית אינו משום קנס אלא מדינא כמו בארוסה שהגיע זמנה ולא ניסת, הוי משעבדא ליה למעשה ידיה, דהא בהגיע זמן גופא לא אשכחן דמעשה ידיה לארוס, ואדרבה הלכה פסוקה היא דארוס אינו זוכה בשום דבר עד שתיכנס לחופה וכו', וביבם נמי לא אישתמיט בתלמודא בשום דוכתא שהיבם זוכה בשום דבר קודם שתבעל, [כי אם לענין נדרים אשכחן פלוגתא, ומטעם דכל הנודרת וכו'].

ועייין ברא"ש פ' החולץ [סי' כ"ה] שכ' מתחלה כתוס', ושוי"ט בזה, ומסיק וז"ל, נראה לי אע"ג דניזונית משלו אין מעשה ידיה שלו, דקיי"ל מזוני עיקר, ותקינן רבנן שיהא מעשה ידיה שלו משום איבה, וכל זמן שאינה יושבת תחת בעלה, אין לחוש לאיבה. [ומשמע דמשו"ה סבר מתחילה דראוי שיהא מעשה ידיה שלו, משום דתקנום תחת מזונותיה, דלטעמא דמסיק דאין שייך איבה כשאינה תחת בעלה, ה"נ נימא כשהגיע זמן, ולא נשאת].

קז: בתוד"ה עמד בדין. וי"ל דבחלה נמי קנסינן ליה משום דלא כנס מיד וכו'.

כ' המהרש"א, הא דלא קשיא הכא לפירוש ר"ח א"כ מאי פריך, הואיל ומשום קנס מתפרנסת, כמו שהקשו לעיל לפירש"י, נראה משום דקנס

דהכא משום דלא כנסה מיד דאז היה חייב במזונותיה, השתא נמי חייב, ושפיר פריך דבברח היבם ליכא למיקנסיה מהאי טעמא, דאימא דהניח לה צררי, אבל לפירש"י לעיל דמשום דלא כנסה ליכא למיקנסיה, דא"כ בחלה נמי יהא חייב, אלא דוקא בברח איכא למיקנסיה משום דרוצה לעגנה, קשיא להו שפיר מאי פריך.

קז: חנן אומר איבד את מעותיו.

כ' הרשב"א בנדרים [לג: בד"ה עמד], מסתברא לי דדוקא בפורע ומפרש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא נותן לה, [דומיא דפורע חובו של חבריו דאמרינן הכא, דודאי צריך לומר דבשביל חבריו עושה, כדי שלא יחשוב זה כי הוא נותן לו מתנה ויתבע חובו מחבירו. ל' הנימוק"י שם בשיטת הרשב"א], דבכה"ג הוא אינו חייב לשלם כיון דלא אמר לו שיפרע בשבילו, והיא נמי אינה חייבת לשלם שהרי לא לותה ממנו, ולא אכלה אלא בתורת פרעון חוב, אבל כשפרנס סתם, חוזר הוא וגובה, שכל המפרנס סתם, אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה, [והוא ליה כלותה ואכלה, ל' הר"ן כאן בשמו], והראיה מיתומים שסמכו אצל בעה"ב [והוציא עליהם סתם, שגובה מהם כשיגדלו. ל' הנימוק"י בנדרים בשמו. ובג"א הביא דהגידולי תרומה תמה דלא נמצא דין זה בשום מקום בש"ס], דיתומים קטנים אין יכולים להתנות, ועוד, מן היורד לתוך שדה חבריו ונטעה שלא ברשות, שחייב בעל השדה לשלם, ולא אמרינן שכיון שירד לתוכו סתם לא נתכוון זה אלא למתנה, ועוד דגרסי' בירושלמי במס' מציעא [פ"ה ה"א] וכו' חד ברנש אשאל לחבריה דינרין, אשריתיה בגו ביתיה וכו', אלמא כל שמשרה את חבריו בתוך ביתו סתם, לא לתורת מתנה ולהעמידו בחנם מתכוון, אלא בשכר וכו'.

והר"ן כאן ושם הביא דבריו, וכ' ע"ז, ולא נראו לי, דנהי [דהני מוכחי] דהמהנה את חבריו סתם, לאו לשם מתנה קא מכוין, אפ"ה המפרנס אשת חבריו סתם, לחנן הניח מעותיו על קרן הצבי, משום דנהי דלא בתורת מתנה קא עביד, מיהו סתמא אדעתא דבעל נחת ולא אדעתא דידיה, שכבר הוא יודע שאין לאשה זו נכסים שיהא נפרע מהם אלא מבעלה, ולא מסיק אדעתיה נמי שתתחייב היא בהם כדי שתוכל לגבות מבעלה ולהגבותו, דלאו כולהו אינשי דינא גמירי, אלא סתמא אדעתא דבעל נחת, ומשו"ה נהי דבתורת מתנה לא קא עביד כדמוכחי הנך ראיות שהביא הרשב"א ז"ל, אפ"ה לחנן הניח מעותיו על קרן הצבי, דמסתמא אדעתא דבעל קא עביד, וסתמא דלישנא דמתני' הכי משמע.

והנימוק"י בנדרים הביא דבריהם, וכ' עוד בשם הריטב"א, דשאני יורד לתוך שדה חבריו שלא התנה משום דמימר אמר כי מתרצה במאי דעבידנא אתבע ליה טרחאי, אבל זן ומפרנס, אם איתא דעל דעת פרעון עבד, הו"ל לאתנויי, וההיא דיתומים, תקנתא הוא דעבוד רבנן ליתומים לפי שאין לו עם מי להתנות, ולב"ד מתנה בשבילם, וההיא דירושלמי, שניא היא שהוא חייב לו, הלכך ודאי ע"מ להשתלם הוה, שאין אדם מניח לפרוע חובו לתת לו מתנה, ואפי' במקום היתרא, וכ"ש במקום שהוא קרוב לאבק ריבית. וכ"כ הריטב"א כאן בקיצור בשם הרא"ה דפירנס סתם הוא שלא בתורת הלואה.

קז: חנן אומר איבד את מעותיו.

בתוי"ט הביא דברי הרה"מ [פ"ב מהל' אישות הי"ט] שכ' בתו"ד וז"ל, וכן אין לומר שישתלם לפי שהנהנה את האשה וזן אותה, לפי שהיא כבר היה לה מי שהיה מחוייב לזונה והוא הבעל, ואילו לא זן אותה זה, היתה ניזונית מנכסי הבעל או היתה לוהה ואוכלת והוא פורע, נמצא שאינו מביא לה שום תועלת מיוחדת, שכבר היה לה מי שמחוייב לעשות כן. [וצ"ב לפו"ר, היכי ס"ד שיתבענה על מה שהנהנה אותה, הא דעתו היתה לפרוע חוב מזונות שחייב בעלה, והוי כאילו בעלה הוא שזן אותה, וא"כ ודאי אין לה לשלם על מה שהנהנה אותה, כי היכי דאין לה לשלם כשבעלה זן אותה, ורק לענין לתבוע מן הבעל הוא דפליגי].

קז: חנן אומר איבד את מעותיו וכו', אמר ריב"ז יפה אמר חנן, הניח מעותיו על קרן הצבי.

אבידה, דומה למבריה ארי שהיה כבר אוכל בהמת חבירו, שהוא חייב לשלם לו שכרו.

קח. ובמקום שנוטלין שכר תפול הנאה להקדש.

ופירש"י שהרי שניהם מודרין הנאה זה מזה. וכ' ע"ז הריטב"א, לא דק, דאפי' בהא למה יהא המחזיר אסור בשכרו, דלא מחבריה אתהני ושכר טרחו הוא נוטל, אלא הכא מיירי כשהמחזיק יקר רוח שאינו רוצה ליטול שכרו, וחבירו אסור לעכבו ולקבלו במתנה, ולפיכך תפול הנאה להקדש. וז"ל הר"ן בנדרים [לד. סוד"ה חנן] דנהי דנכסי בעל אבידה אסורים על המחזיר, אפ"ה מותר ליקח ממנו שכרו דהא הש"ס [וי"ג השתא] זבינא דרמי על אפיה אמר לעיל דהנאת מוכר הוא ולא לוקח וכו', ודאי היינו טעמא דכיון דזבינא דרמי על אפיה הא משכח מיניה לוקח טובא, וכל כה"ג אע"ג דאתי לידיה ממדיר לא מקריא הנאה, ה"נ במקום שנותנין עליה שכר דהיינו בבטל מן הסלע, אע"ג דיהיב ליה כי ההוא אגרא בעל אבידה למחזיר, לא מיתהני מחזיר מיניה דבעל אבידה כלל, שאותו שכר כבר היה מצוי בידו.

וכ' הבי"י [יו"ד סי' רכ"א], דכולהו רבוותא פליגי ע"ד הר"ן וסברי דאפי' כה"ג חשיבא להו הנאה. ובתוי"ט אמתני' דנדרים הביא דבריו, וכ' ע"ז, ולי נראה לדחות, לפי שאפשר דרבוותא לא מפרשי למשנתינו מקום שנוטלין עליה שכר וכו' בבטל מן הסלע כפירוש הר"ן, אלא במנהגא כהרמב"ם וכו' [והו"ד לעיל], והשתא לא איירי כלל בדינא דהר"ן דהיה בטל מסלע, ואפשר שיסברו סברתו בזה שמוותר למחזיר לקבל שכרו בכה"ג אפי' אם נכסי בעל אבידה אסורין עליו.

קח. הא מני חנן היא.

כ' המאירי, לא אמרו אלא בחוב שלא נהנה בפרעונו, כגון שלוח ראובן מנה מלוי, ובא יהודה ופרע חובו שלא בפניו, ועכשיו בא שמעון המדיר ופרע ליהודה, והרי אין ראובן נהנה, שהרי לא היה חייב ליהודה כלום, ועל הדרך שאמרו בהולך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו שאיבד את מעותיו, או שהלך ראובן ועמד לוי ופרנס את אשתו ועמד שמעון המדיר ופרע את המפרנס, וזהו מה שאמרו הא מני חנן הוא, כלומר שפורע לו חוב הדומה לזו של חנן. ויש שפירשו בה שפורע לו חובו שלא בפניו, שנמצא שאין ראובן חייב לו מן הדין, ומאחר שאינו חייב לו אינו נקרא נהנה, וכן הכרענוהו בנדרים וכו'.

קח. קח: נהי דהנאה לית ליה, כיסופא מי לית ליה.

כ' הריטב"א, קשה לי וכי משום סילוק כיסופא חשיבא הנאה להאסר במודר הנאה, וי"ל כיסופא מי לית ליה הא ודאי כ"ש דמי כסיף וחשיב דמשעבד ליה טפי למיפרעיה, ולמ"ד דפורע חובו בעלמא חשיב מהנה לפי שפוטרו משעבודו, הא נמי פוטרו משעבודו וחשוב מהנה. וז"ל הת"י בנדרים, ובפ' בתרא דכתובות קאמר וכו' כיסופא מי לית ליה, ואיכא הנאה פורתא שפוטרו מן הכיסופא שהוא מתבייש אם לא יפרע. [ועיין בהגהות מהר"ב רנשבורג כאן].

קח: כיסופא מי לית ליה.

ופירש"י הלכך אי רבנן הוא, כי לוח ע"מ שלא לפרוע נמי הנאה היא. וז"ל תוס' הרא"ש, אבל במזון אשתו, אפי' כיסופא לא אית ליה, דשמא היתה מצמצמת ומספקת, וכן לוח ע"מ לפרוע, לית ליה כיסופא כולי האי. [ומשמע דאי הוה בהנך משום כיסופא, הוה עדיף מחוב המזון עצמו, ואף לחנן חשיב שמהנהו. ויל"ע].

קח: בתוד"ה אדמון. ואומר ר"ת דהיינו טעמא, דאדמון וכו' מתמה בעלמא הוא.

וכ"כ הרא"ש [סי' ט']. וז"ל הרשב"א בב"ב [קמ. בד"ה אדמון], וי"א דאדמון אינו חולק אלא מתמיה, ונפק"מ להיכא דתפסי בנים דלא מפקינן מינייהו וכו', [דכיון דמספקא ליה, לית לן לאפקוי נכסי מידיה, כן הובאו דבריו

עיין בהפלאה שפירש, שריב"ז אמר יפה אמר חנן שהדין דין אמת שאין הבעל משלם לו כשיבא, ודקדק בדבריו שאמר איבד את מעותיו בלשון אבידה, ולא זכו בעיניו, שאין לך צדקה גדולה מזה, כי היתה עניה באותה שעה והיתה צריכה לחזור על הפתחים, והוא פרנסה בכבודה בתוך ביתה וכו'. ואפשר לומר דס"ל לחנן דכיון שהיה יכול ליתן לה דרך הלואה כפירש"י, שלאחר שיבא בעלה תתבע אותו ותשלם לו, והיה יכול לגבות ממנה אח"כ, א"כ איבד מעותיו שנתן לה בחנם בלא הלואה, וריב"ז פליג עליו, ומצינו כזה פלוגתא דר"א ורבנן במס' פאה [פ"ה מ"ד] בעה"ב שהוא עובר ממקום למקום, דר"א סבר שצריך שישלם כשיבא לביתו, וחק"א עני היה באותה שעה ורשאי ליקח בתורת צדקה לגמרי, וכן ס"ל לריב"ז דכיון שהיה עני באותה שעה, יפה עשה שנתן בתורת צדקה, [יעו"ש מה שפי' לפ"ז לישנא דהניח מעותיו על קרן הצבי].

קח: ברש"י ד"ה חנן אומר. הוא תובעה, והיא תובעת הבעל וישלם.

כ' הר"ן, אבל הרא"ה ז"ל כתב, דעיקר חיובו של מלוה על הבעל הוא, שכך תקנו חכמים שתהא האשה כשליח הבעל ללוות עליו, דומיא דאלמנה שייפו כחה שתהא מוכרת שלא בב"ד ותהא אחריות על היתומים, אף באשת איש תקנו שיכולה ללוות על נכסי הבעל. ומיהו היכא דלית ליה לבעל, היא חייבת, שאף היא נשתעבדה לו. אלו דבריו. וכיון שהוא מודה בכך [ולא] [דלא] דמי לגמרי לאלמנה דזבינה, דאחריותא איתמי ולא עליה כלל אף כשיש לו לבעל, אין לנו שיהא עיקר שעבודו של מלוה על הבעל, אלא על האשה הוא, והיא תובעת לבעל כדברי רש"י ז"ל, א"נ כשאין נכסים לאשה יכול המלוה לתבוע לבעל מדר' נתן.

קח. ובמקום שנוטלין שכר וכו'.

הר"ן בנדרים [לג]. פירש, דהיינו אם היה מחזיר בטל מן הסלע, דכה"ג מיחייב בעל אבידה ליתן לו שכר כדאיתא באלו מציאות [ל]. וכן פירשו הריטב"א והנמוקי"ק שם. אבל הרמב"ם בפיהמ"ש כ', ואם היה מנהג שהמחזיר אבידה מקבל שום דבר, הרי זה לא יקבל ממנו, וכ"כ גם בריש פ"ז מהל' נדרים, וכן פי' הרע"ב שם והמאירי בסוגיין. [וכן נראה לכאן ממש"כ רש"י ותוס' רי"ד כאן במקום שנוטלין שכר על טורח השבתה, ולא כתבו על מה שהיה בטל משכרו]. וכ' ע"ז התוי"ט שם, מ"מ לבי מהסס בפ' הרמב"ם, דכיון שהחזרת אבידה מצוה היא, אסור ליטול שכר, וכדמוכח מדין פריקה [בב"מ פ"ב מ"י], וכ"כ בהדיא בטור חו"מ [ריש סי' רס"ה], המוצא אבידה חייב להחזירה בחנם, וכיון שכן דוחק להעמיד משנתנו במנהג שלא כהלכה, דכל כי הא איכא למירמי אטו ברשיעי עסקינן.

ובתפא"י תירץ וז"ל, דכמו בפרוזבול כשראו חכמים שע"י קיום המצוה באים בנ"א לחטא בענין ממון, היו רשאיין לתקן פרוזבול, והיינו משום דבכל דבר שבממון הפקר ב"ד הפקר, ה"נ כשראו ב"ד שרוב בנ"א היו מתעצלין מלהטריח מאד בהשבת אבידה, מה גם בעניים, דאע"ג דבשעת ההשבה לא היה מזומן לפנייהם דבר אחר להשתכר, אפ"ה חששו אולי ביני ביני כשיתעסקו בהשבה יזדמן להם עסק להרויח ולא יהיה כאן, ולהכי לא עסקו בהשבה ועברו על לאו דלא תוכל להתעלם, וודאי יש כח ביד חכמים לתקן שיתנו להמשיב שכר טרחו בהשבה, ולא שיהיה כשכר, רק שהפקירו ממונו של בעל אבידה לגבי משיב. [א"ה, לפור"צ ב"ב לפ"ז, אמאי תפול הנאה להקדש, דאפי' כשאסרו הנאתם זע"ז, לכאן שרי להמחזיר ליטול דמהפקר קשקיל ולא מחבירו, וגם אם יקר רוח הוא, ואינו חפץ בשכר, מסתברא דהוי כאומר אי אפשי בתקנת חכמים, וממילא לא הפקירו ממונו דבעל אבידה, ולא היה קא מהני ליה. ויל"ע].

קח. אלא פורע חובו הא קמשתרשי ליה, אמר רב אושעיא הא מני חנן היא.

ובנדרים [לג]. קאמר אלמא אברוחי ארי בעלמא הוא ושרי, מאן תנא א"ר הושעיא ז"ל דברי חנן הוא. וכ' הנימוקי"ק שם בשם הריטב"א, ואינו דומה לאבידה שנוטלין עליה שכר, דהתם כבר יצאת האבידה חוץ מרשותו של זה והוא מחזירה לו, משא"כ בזו, דאפי' לפי מה דאמרינן בע"ח קונה משכון, ברשותיה דלוה קאים ודידיה חשיב כל היכא דאיתיה, אבל מחזיר

במלאכ"ש שם], וכל זה שלא לשבור אותו הכלל שאמרו דכל מקום ששנה ר"ג רואה אני את דברי אדמו"ן, הלכה כמותו.

קח: בזמן שהנכסים מרובים, הבנים יורשים והבנות נזונות.

כ' הרה"מ [פי"ט מהל' אישות הי"ז], פירוש בזמן שהנכסים מרובים, הבנות נזונות תחת יד אחיהן, וכל הנכסים עומדים ברשותם, וכן הוא מוכרח בגמ' [ריש פ"ט דב"ב] וכו', וכמבואר בדברי רבינו. [דז"ל הרמב"ם שם, יירשו הבנים כל הנכסים, והם זנים את אחיותיהם]. והתו"ט הביא דבריו וכו' ע"ז, שמן המשנה מוכרחים לומר כן, דהא הך רישא לא איצטריך כלל, דתנינא לה סוף פ"ד [נב]: בן נוקבן וכו', אלא הא קמ"ל שהבנות נזונות מן היורשים, ואין מוציאין מהם בפעם אחת. וז"ל התוס' רי"ד כאן, פי' אם היו הנכסים מרובין כשיעור שנאמר, אין כח לבנות לומר הרי אנו מוציאין לעצמנו מזונות עד שנבגור והשאר יהיה לכם, אלא כל הנכסים עומדים בחזקת הבנים ונושאים ונותנים ומתעסקים בהם, ואין לבנות עליהן אלא מזונות דבר יום ביומו. וכן משמע הבנים יירשו כלומר הרי כל הנכסים בחזקת הבנים וכו'.

ועיין בפנ"י דהא דבסיפא דנכסים מועטין מוציאין מזון הבנות לאלתר ודוחין הבנים לגמרי, אינו מעיקר תנאי ב"ד, דמעיקר הדין אינו אלא שיזונו דבר יום ביומו או שבת בשבתו, והיה הנכסים בחזקת הבנים, אלא תקנת חכמים היא [וזוהו שדקדק רש"י לפרש בסיפא דתקנת חכמים היא]. ומסיק דאפשר דאהא מילתא גופא מתמה אדמו"ן במה שהבנים ישאלו על הפתחים קודם הזמן, דכל יומא ויומא הוא דמטא זמן הבנות. והיינו כדמסקינן וכי בשביל שאני יורש בנכסים מרובין הפסדתי בנכסים מועטין, והיינו לענין דאכתי הנכסים ברשותיהו קיימו ומזון הבנות אינו אלא חוב להפרע דבר יום ביומו.

קח: בשביל אני זכר וראוי לירש בנכסים מרובין, הפסדתי בנכסים מועטין.

וכ' המאירי, שהוא סובר שאין לתנאי זה [דמזונות הבנות בתנאי ב"ד] מקום לעקור נחלה דאורייתא. [וקצ"ב, דה"ג גבי כתובת בנין דכרין לא תקנו במקום שע"ז תיעקר נחלה דאורייתא [כדלעיל נב]:]. ואפ"ה סגי במותר דינר שבו מתקיימת נחלה דאורייתא, ומאי שנא הכא דהצריכו כדי שיזונו כולם עד י"ב חודש או עד שיבגרו].

קח: הטוען את חבירו כדי יין והודה בקנקנים וכו'.

כ' התו"ט, כד וקנקן שני מינים הם, ולא שטענות שניהם היה שזה טוען כד וזה משיב קנקן, דא"כ פשיטא דלא הוי ממין הטענה, דהכי קי"ל במנורה גדולה ומנורה קטנה כמש"כ בטוח"מ [סי' פ"ח], אלא שניהם טוענים או כד או קנקן, ומתני' קמ"ל כדמשנינן בריש פ"ג דב"ק. [ועיין במלאכ"ש].

קח: דכו"ע היכא דאמר ליה וכו', עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך, שמן וקנקנים קטעין ליה, כי פליגי היכא דא"ל עשרה כדי שמן כו'.

הב"י [בסי' פ"ח] הביא גירסת הרא"ש [ואינו ברא"ש שלפנינו], היכא דא"ל עשרה כדי שמן יש לי אצלך, שמן קא טעין ליה קנקנים לא קא טעין ליה וכו', כי פליגי היכא דא"ל עשרה חביות שמן יש לי אצלך. וביאר הב"י שהחילוק הוא בין אומר כדי שמן לאומר חביות שמן או כדים שמן, ולא תליא אם אומר "מלאים" או לא אומר, כג"י דידן וכפירש"י, שכשאומר כדי שמן, כיון שהוא סמוך, שמן קטעין ליה קנקנים לא קטעין ליה, שכל גזירת הלשון הוא שמן, וכדי הוא המודה, אבל כשאומר כדים שמן, שכדים הוא מוכרת, משמע שטוענו הקנקנים וגם השמן.

והב"ח כ', דמדברי הטור נראה שהיה גורס בגמ' ובדברי הרא"ש איפכא, שכשאומר עשרה כדי שמן, כיון שהוא סמוך, לא טענו אלא הכדים שמשמין בהם שמן [ואם הודה לו בשמן, לא הוי מודה מקצת ממין הטענה, כמבואר בטור], אבל כשאומר כדים שמן, הוא מוכרת, והו"ל כאומר כדים מלאים שמן [לאדמו"ן דהלכה כמותו].

קח: אדמו"ן אומר יש בלשון הזה לשון קנקנים, ומגו דמשתבע אקנקנים משתבע נמי אשמך.

כ' בתוס' הרא"ש, והאי דקאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמו"ן, לאו לענין חיוב שבועה קאמר, דלא משתבע אלא משום דיש בלשון הזה לשון קנקנים והודה מקצת על הקנקנים, ואשמך משתבע ע"י גלגול, דהא ר"ג ס"ל טענו חטים והודה לו בשעורים חייב, ואפ"י אין בלשון הזה לשון קנקנים מחייב שבועה על השמן, אלא בהא דאמר יש בלשון הזה לשון קנקנים סבר כוותיה, ונפק"מ לענין אדם שהודה לחבירו כדי שמן, אינו יכול לומר לא הודיתי לך אלא שמן אבל כדים לא הודיתי.

והמרדכי [סי' רע"ו, והו"ד בהגה"א סי' ח'] כ' וז"ל, משמע הא לאו הכי לא אמר אדמו"ן דמשתבע, ואמר ר"ג רואה אני את דברי אדמו"ן, וקשה דהא ר"ג ס"ל טענו חטים והודה לו בשעורים חייב בפ' המניח ובפ' שבועת הדיינין, וי"ל דהתם חייב שבועה, אבל פטור הוא מדמי שעורים, והכא איכא נפקותא בלשון הזה לענין דחייב לשלם הקנקנים, דהוי כמו שטען שמן וקנקנים והודה לו באחד מהם.

קח: ברש"י ד"ה ופשט. לשון בזיון הוא וכו', ואני שמעתי, תלה אותי על עץ ואין לי מה ליתן.

כ' הפנ"י, נראה לכאן דהני תרי לישני לדינא נמי פליגי, דלשון ראשון של רש"י אפי' אם יש לו לאב ליתן ואינו רוצה, אפ"ה סבר אדמו"ן אומרים לו או כנוס או פטור, משא"כ ללשון שני של רש"י, דוקא היכא דאין לו לאב סבר אדמו"ן דאומרים לו או כנוס או פטור, אבל היכא דאית ליה לאב, עד שאנו כופין החתן לכנוס או לפטור, נכוף לאב ליתן וכו'. אלא דמלשון הר"ן בשמעתין משמע להיפוך, דהיכא דיש לו לאב, פשוט יותר דאמרינן או כנוס או פטור אף לרבנן כיון שיש לו מקום לגבות [וכ"כ הב"ש סי' נ"ג סק"א] בפשיטות.

ועיין בתו"ט שכ', דגם לפי קמא ברש"י מיירי בטוען אין לי, [ושמא לא כ' כן אלא ע"ד הרע"ב, אבל ברש"י שהוסיף לפרש דאמר נואש שאינו חש לדבריו, משמע טפי שאינו רוצה ליתן. אמנם לכאן כיון שמקור ד' הרע"ב ברש"י, הו"ל להתו"ט לפרש זה. ויל"ע]. וכן לפי מה שפ"י הרע"ב בשם הרמב"ם בפיהמ"ש שהלך בדרך למרחוק, [וכ"כ הריטב"א בשם הראב"ד], מיירי שלא הניח כאן נכסים, לפי דמיירי שהפסיקה היתה בענין שקנה ומחויב לשלם, ואילו היה לו נכסים, היה החתן מוציא ממנו בדין. [ועיין בתוס' קט. ד"ה תשב].

קט. על מה נחלקו, על שפסקה היא על עצמה וכו'.

בעל המאור פירש דפליגא אתנא דמתני' גם בזה, דהא תנן במתני' אילו אני פסקתי לעצמי אשב עד שתלבין ראשי, [ומשו"ה הקשה על הרי"ף שפסק כתנא דמתני', דהא אמרינן להדיא לקמן דהלכה כאדמו"ן אפי' בברייתא. וכן פירש הרמב"ן במלחמות ובחידושיו [אלא שיישב ד' הרי"ף, דלא פסקינן בסמוך כברייתא דסתרה ופליגא אמתני', רק שאם תמצא שום ברייתא דפליגי בה אדמו"ן וחכמים, הלכה כאדמו"ן].

אבל בשיטמ"ק בשם תלמידי רבינו יונה כ', דרבני צרפת פירשו דמתני' הכי קאמר, אילו אני פסקתי לעצמי אחר מיתת אבי, [או בפוסקת בפירוש מונסי עצמה, רמב"ן בחידושיו לשיטה זו. אלא שכ' דכ"ז דוחק], הייתי יושבת עד שילבין ראשי, ומה דקתני בברייתא שנחלקו על שפסקה היא על עצמה, ר"ל שפסקה על עצמה בחיי אביה. עוד נראה להרב מורי נר"ו לפרש בדרך אחרת נכונה יותר, דמאי דתנן במתני' אילו פסקתי אני לעצמי, מיירי בחיי האב, וה"ק אילו פסקתי אני לעצמי שלא במעמד אבי, הייתי יושבת עד שילבין ראשי, והאי דקתני בברייתא על מה נחלקו על מה שפסקה היא על עצמה, ר"ל שפסקה שלא במעמד אביה.

וז"ל הרשב"א, על מה נחלקו וכו', פירוש בפני אביה, ושתיקתו כהודאה, אבל בפוסקת שלא בפני אביה, לכו"ע תשב עד שתלבין, דכיון דפסקה שלא בפני אביה, אינה יכולה לומר מה אני יכולה לעשות, והוא נמי לא פסיק לה כלום, ובכי הא לא אמרינן שתיקה כהודאה.

קט. ברש"י ד"ה במה דברים אמורים. אברייא קאי.

כ' בשיטמ"ק, פירוש לפירושו, דס"ל לרש"י דמתניתין בשפסק אביה בלחוד מיירי שלא במעמדה, [ודלא כתוס' לעיל קח: בד"ה הפוסק, וכ"כ המהרש"א והמהר"ם ש"יף שם], הלכך לא שייך לחלק בין קטנה לגדולה לענין כפיית הבעל כדאסיק בגמ', דכיון דהאב פסק שלא במעמד בתו, אפי' בגדולה נמי למה לא יכופו לבעל ליתן גט. ואם תשאל, אי קאי אברייא דפסקה היא על עצמה, היכי סלקא דעתין למימר כופין לאב, דכיון שהיא פסקה על עצמה היאך יכופו לאב, וכ"ש כשהיא גדולה, הא תירצה הריטב"א ז"ל, ודייק תירוציה מלשון הרב עצמו וכו'. וז"ל הריטב"א במתני' [בד"ה הפוסק] בד"ה הוא דהוה מצי למיפרך כיצד כופין אותו, [לפי פירושו שם דמיירי מתני' בדליתיה או שאין לו], אלא דניח"ל למיפרך דאפי' אפשר למיכפייה איפכא מסתברא, וכן פירש"י לקמן איפכא מבעיא ליה, אם באת לכופ את האב, איפכא מסתברא טפי, לפי שהגדולה תנאה תנאי, ע"כ, כלומר דעל כרחך לאו בדוקא נקטיה הוא לישנא, כי למה כופין את האב על מה שפסקה בתו, הא ודאי אפי' אפשר לנו לכופו איפכא מסתברא. עכ"ל הריטב"א.

קט. בתוד"ה תשב. אבל התנו עתה וקדש לאחר זמן ולא הזכירו התנאים בשעת קידושין, לאו דברים הנקנין באמירה.

כ' הבית יעקב, משמע אפי' מבעל לאשתו, ואין להקשות הא אין האשה רוצה להנשא רק באופן זה אף בלא רב גידל יתחייב, דהא אפי' בביאה של איסור אם פסק לה נתחייב על מה שפסק, ולמה יגרע ביאת היתר. אך ז"א, דשאני הכא שעושה קנין ונשואין, ובכל קנינים כשמתנה איזה דבר כגון שתתן מאתים זו, ולא כפל, או שחיסר דבר אחד מדיני תנאי, המעשה קיים ופטור מליתן, דאמרין פטומי מילי בעלמא הן מדלא התנה בדיני תנאי, ולא דמי לחליצה דאמרין ביבמות [קו]. דהוי כשכירות מטעם שכתבתי בס' תורת גיטין [ס' קמ"ג ס"א] עיי"ש, כיון שיכול להתנות בדיני תנאי ולא התנה, וא"כ אם המקדש והמתקדשת פוסקין, וכן כשאביה בעצמו מקדשה כגון בנערה, ולא התנה בדיני תנאי, פטור מקיום התנאי.

קט. בתוד"ה שני דברים. הלכך נראה לרבי כפיר"ח, כיוצא בו בדינים אחרים הדומין לאלו.

וכן פי' הרי"ף, וכ' עוד דכיו"ב דחנן, הא דאמרין לעיל [קח]. אמר רב הושעיא הא מני חנן היא דאמר הניח מעותיו על קרן הצבי, [והא דאיצטריך הכא למיפסק הלכתא כיו"ב טפי מכל שאר פסקי הלכה שבש"ס דממילא מדמינן מילתא למילתא, אצטריך דלא תימא דוקא בפועל מזון אשתו שאינו חיוב גמור כ"כ הוא דפטור, קמ"ל דאף כיו"ב בשאר חובות נמי הלכה כמותו, הרא"ש בסי' י', [והראב"ד בהשגותיו הוסיף לפרש, דכיו"ב דחנן בהא דריש פרקין דלא חשב בתחילה, הוא בניזונית מן היתומים. יעו"ש]. וכיו"ב דאדמון [בהני תרתי דהלכתא כוותיה] היינו הא דאמרין בשבועות [מ:]: טענו שור ושה וחמור והודה לו באחת מהן חייב [דלא תימא כדי שמן שאני דדמו לרימון בקליפתו. ראב"ד ורא"ש הנ"ל]. [וכיו"ב דאדמון בהא דהפוסק מעות לחתנו, פירש הראב"ד דהיינו כשפסקה היא על עצמה].

קט. העורר על השדה והוא חתום עליה בעד.

כ' הריטב"א, היה נראה לומר דאפי' הוא לבדו חתום על השטר הויה הודאה. אלא ש"ל שזה אינו, דמצי למימר דכיון שלא היה שם עד אחר, לא חשיב שטרא ולא חיישין לה. עכ"ל הריטב"א. והו"ד ברמ"א [ס' קמ"ז ס"א], והוסיף בשם הריב"ש דה"ה אם לא חתם בעד רק לכבוד בעלמא, דלא איבד את זכותו רק היכא שעל ידו נתקיים השטר.

קט. העורר על השדה והוא חתום עליה בעד.

כ' המאירי, וכ"ש אם מכרה המערער והמחזיק חתום על המכר, שאף לאדמון איבד המחזיק את זכותו, שאין כאן לומר השני נוח לי וכו', שהרי היה הוא מוחזק בה. אלא שלבי נוקפי בזו, שמא לא נאמרה אלא לאוקמי ארעא, הא לאפוקיה לא.

קט. אבל דיין לא איבד את זכותו.

כ' הריב"ש [ס' רנ"ב, והו"ד ברמ"א ס' קמ"ז ס"ד, ובסמ"ע סק"ז], דאם היה דיין והגבה לזה הקרקע, איבד את זכותו, דאין מעשה ב"ד דיבורא בעלמא דנימא דעביד איניש דמקרי ואמר, אלא מעשה רבה הוא, ואע"פ שלא חתמו הב"ד בשטר גוביינא אלא ציוו לעדים וחתמו, דשלוחן כמותן.

קט. בתוד"ה לא שנו. וקשה מהא דאמר בפ' חזקת הבתים וכו', ותירץ רבי וכו' שהרי היו יודעים שהיה נושא ונותן וכו'.

הריטב"א שם פירש כע"ז בדעת הרשב"ם ז"ל, פי' לפירושו. דשטרות דעלמא דלית בהו חששא, לא קפדי דייני, אבל בהאי מימר אמרי מאי דקמן, וכגון שהיו הדיינים שקיימוהו מכירין שנושא ונותן בתוך הבית. ומ"מ אין פירושו מחזור, דהא קיי"ל הדיינים חותמין בשטר אע"פ שלא קראוהו, וא"כ מנין ידעו ב"ד מה שהיה כתוב בשטר. ולפי שיטה זו י"ל, דכיון שנתקיים השטר ונודע שאינו חספא בעלמא, חזקה הוא שלא היו העדים חותמין בו עד שידעו כי משלו הוא, וכגון שניכר לעדים שהיה נושא ונותן בתוך הבית, וקסבר רב ששת דכל כה"ג אין לעדים לחתום בדבר עד שיתברר להם שהוא שלו, וכיון שכן חזקה הוא שעשו דבריהם כדן, וכדאמרין [לעיל יט.]. חזקה אין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה בגדול וכו'. יעו"ש.

וז"ל הרמב"ן שם, ואיכא לשנויי דאע"ג דאם חתמו ולא קראוהו כשר, מ"מ אורחא דמילתא היא למיקרא, וכי קרו ליה וחזו לא מקיימי ליה אא"כ קמו עלה דמילתא שפיר, [א"ה, לכא' כוונתו דסגי בהכי התם דלא בעי אלא ראייה, אבל הכא לאשוויי הודאה לא. דדילמא לא קראוהו]. א"נ אע"פ שאין קורין את השטר, אין מקיימין אותו עד שיקראו שם המלוה, שאין ב"ד נזקקין לקיים שטר לאחר, כדאמרין [ב"מ כ:]: לוח לא מקיים שטריה, ולא דייקי. [ועיו"ש שהביא פי' אחר [והוא מהראב"ד, הו"ד ברשב"א שם], דאדרבה כי מקיים שטריה צריכין האחין להביא ראייה, דרב ששת דאמר ראייה בקיום השטר, כשמואל ס"ל, ולא כרב דאמר עליו להביא ראייה. ומסייע להאי פירושא מתשובת ר"נ גאון ומהרי"ף. והפנ"י כאן הביא דבריו בקיצור, וכ' דכן נראה מלשון רש"י בסוגיין שהדיינין א"צ לקרות כלל].

קט: לא שנו אלא לאחר, אבל לעצמו לא איבד את זכותו וכו'.

הרי"ף והרא"ש הביאו הך מימרא, אבל הרמב"ם [פט"ז מהל' טוען ונטען ה"א] והטור [ס' קמ"ז] השמיטוה. וכ' הב"י, וצ"ע למה לא כתבה רבינו, וגם הרה"מ תמה על הרמב"ם שלא כתבה, ואפשר שסמכו על שלא הזכירו אלא עשאה סימן לאחר איבד את זכותו, וממילא משמע דלעצמו לא איבד. ומ"מ טוב היה להם לכתוב הדבר בפירוש כיון שבגמ' כתבו כן. [ואעפ"כ לא כתבה גם הוא בשו"ע, אבל הובא בסמ"ע סק"ד ובש"ך סק"ב]. והב"כ ח' ז"ל, ואפשר דלפי שהיו מסופקים בפירוש "לעצמו", אם ר"ל דהמוחזק עשה סימן לעצמו של המערער, והתם דוקא לא איבד המערער זכותו, דאי לאו דשתק לא היה מוכר לו השדה, אבל אם המערער מכר שדהו למוחזק לא אמרין דבשביל שהיית צריך למעות שתקתי, ואיבד את זכותו, וכמו שהוא לפירש"י, או שמא "לעצמו" ה"ק, שהמערער מכר שדהו למוחזק, אבל איפכא לא, וכמו שפירשו התוס', ומפני הספק השמיטוה לגמרי.

[א"ה, לכא' י"ל דס"ל להרמב"ם והטור, דהאי מימרא כלפי מה דתנן דמודה אדמון כשעשאה סימן לאחר, וע"ז קאמר אביי דבעשאה לעצמו, אית ליה אמתלא ואינה הודאה, אבל לא עדיפא האי אמתלא מטעמא דאדמון כשחתום עליה בעד דאומר השני נוח לי וכו', ואפ"ה פליגי רבנן עליה. וא"כ למאי דקיי"ל כרבנן ליכא נפק"מ בהך מימרא. ומדלא תירצו כן, ש"מ דפשיטא להו לכל הני רבוותא, דהך טעמא דאי לא עבדי ליה הכי לא הוה מזבין לי, עדיף מטענת השני נוח לי, ומודו ביה רבנן].

קט: בתוד"ה אמר ליה. אביי לא היה זכור וכו', דאילו היה זכור, היה הוא עצמו טוען וכו'.

וכ"כ בתוס' הרא"ש, והוסיף ז"ל, או לחדד לאפטרופוס היה עושה, לראות אם יטעון בעצמו. אבל בפסקיו [ס' י"ב] אחר שהביא תי' התוס'

כ' וז"ל, א"נ אע"פ דטוענין ליורש, היכא דאית ליה אפוטרופוס, ראוי הוא שהדיין ימתין עד שיטעון האפוטרופוס, ולכך אמר אביי איבד זכותו כדי שישבי האפוטרופוס אם יודע להשיב, ואם לא היה האפוטרופוס יודע להשיב, היה אביי טוען ליתומים כדברי ר' יוחנן. וכ' בקרב"נ [אות י'] בשם הר"ן, דזה דוקא באפוטרופוס שמינהו אבי יתומים, באשר הוא מסתמא רגיל עמו ויודע מעסקיו, אבל במינוהו ב"ד, הדיין טוען מיד ליורש וא"צ להמתין עד שיטעון האפוטרופוס.

ובטעמא דתוס' שלא תירצו כהרא"ש והר"ן, כ' הפנ"י משום דקשיא להו, דא"כ מאי קאמר אביי מהאי עובדא דמאן דמוקי אפוטרופוס נוקים כי האי זידע להפוכי בזכותא דיתמי, ואכתי לא נפק"מ מידי, דאף אם האפוטרופוס לא יטעון, סו"ס יטעון הדיין, משא"כ לפירושם א"ש, דמתוך דברי האפוטרופוס נזכר הדיין.

וז"ל הר"ן, הקשה הרשב"א ז"ל אמאי לא טען אביי כך בשבילם, דהא טענינן ליתמי מה דהוי מצי טעין אבוהון, וי"ל דבמקום אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים, אין ב"ד טוענין בשבילם עד שיראו אם יטעון האפוטרופוס ברי בשם המיתנא, ומשו"ה א"ל זיל הב ליה מיהא תלם אחד לראות אם אמר טענה זו בשמא או ששמע כן מפי האב, ומיהו אם היה טוען בשמא, אפי' לא טעין האפוטרופוס טענת [ברי] חזר ולקחה, היה אביי טוען אותה בשביל היתומים. וכן הדין בלוקח דקיי"ל טוענין ללוקח, שאין טוענין לו עד שיראו ב"ד אם יטעון ברי מה שיטעון או לא. [א"ה, לכא' בלוקח לא שייכא הך סברא שכ' הקרב"נ דאפוטרופוס שמינהו אבי יתומים מסתמא יודע הוא מעסקיו]. [ובהגהת חש"ל שעל תורי"ד הקשה סתירת ד' הרא"ש בתשובה [כלל פ"ו] לפסקיו כאן, וכן הקשה בגיליון מהרש"א על הרא"ש. יעו"ש].

והתוס' רי"ד כ' וז"ל, י"ל דוקא גבי פרועון, דשכיחי אינשי דלא קרעי לשטרא, או משום דמאמינו שיקרענו, או שמא ישאר מעט לפורעו, או שמא אפשיטי דספרא שייריה, טוענין בעבורם, אבל בחזרתי ולקחתי דהוה מילתא דלא שכיחא, א"נ בתלם אחד עשיתי לו דלא מוכחא מילתא, אי טענו יתמי אין, ואי לא, לא טענו להו ב"ד.

קט: בתוד"ה אם טען. תימה וכו', וכ"ת דנאמן במיגו וכו', דבכה"ג לא אמרינן מיגו וכו'.

וז"ל הריטב"א, פירש רש"י ז"ל שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואין לזה זכות באותו תלם אלא על פיו של זה שעשאה סימן לאחר, והרי חזר ואמר לקחתיו. והקשו עליו, דלא אמרו הפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא כשהוא בא להתיר תוך כדי דיבור, וכדמוכח בפ"ב ובכמה דוכתי, וזה כבר הודה מכמה ימים או שנים קודם לכן כשחתם בשטר. וזה ודאי קושיא חזקה, והוא תימה פה קדוש אין יאמר דבר זה. ויש מי שפירש לפי פירושו, דהכא במאי עסקינן כשאין השטר שהוא חתום בו יוצא בב"ד כלל, או שיוצא ואינו מתקיים ע"פ אחרים אלא ע"פ האפוטרופוס. ואינו מחוור, דא"כ פשיטא שהוא נאמן, שאפי' היה ביד המוכר שטר מקח מן המוכר הזה, הרי זה יכול לטעון חזרתי ולקחתי ממך אם החזיק בו שלש שנים אחרי שמכרה.

ומורי הרב הלוי ז"ל היה מפרש בשם אחיו ז"ל, דהב"ע כשהעורר בזה אינו טוען כי השדה הזו לא היתה של המוכר ההוא מעולם, אלא שהוא טוען כי באמת שלו היה אלא שחזר ולקחה ממנו, ומה שחתם עליה בשמו של מוכר, לא עשה כן אלא לפי שהיתה שלו ומפורסמת לו ולכן קראה על שמו, וכאותה שאמרו בפ' חזקת [ל]. האי ארעא לאו משום דבי בר סיסין הוא אלא משום דאקרוי היא דמיקרייא דבי בר סיסין, ואף זה כשאמר ומצד פלוני שדה פלוני, ר"ל שדה הידוע לפלוני מקודם לכן, שכן דרך לסיים הקרקעות בשם הבעלים הראשונים לפי שידועים לכל יותר. ומיהו אם כתב השדה שהוא של פלוני, א"א לטעון כן. עכ"ל הריטב"א.

וגם הר"ן הקשה כן על פירש"י, וכ' וז"ל, ולפיכך נראה מתוך מה שכתוב בהלכות והוא דהויא ארעא בידיה וכו', [אבל ליתא בידיה אינו נאמן, דיקא נמי דקאמר ליה זיל הב ליה, ש"מ. עכ"ל הר"ף], דהכא בשחוציאה המערער מידו בחייו עסקינן. ואחר שמת בא זה להוציאה מיד היתומים בהודאתו של

אביהם שעשאה לו סימן, ומשו"ה אמר אביי דשפיר קאמר דיכול לומר חזרתי ולקחתי ממנו, משום דמיירי שהחזיקו בו היתומים לתשלום ג' שנים ודר בו אבוהון חד יומא כדינא דחזקה, ולפיכך כ' הר"ף ז"ל דהיכא דליתיה בידיה אינו נאמן. [וכע"ז כ' הרא"ש בשם הרשב"ד, אלא דמוקי לה כשהחזיק אביהם ג' שנים. והרא"ש עצמו לא ניח"ל בהאי פירושא, דאע"ג דהאי עובדא מיתרצא בהכי שפיר, אבל עיקר מימרא דר' יוחנן אמתני' אמרה, ולכן הסכים לתירוץ התוס', ומה שדקדק הר"ף לישנא דזיל הב ליה, פי' הרא"ש דה"ק טול אתה כל השדה והב ליה תלם אחד].

ומסיק הר"ן, דדוקא לענין טענה זו דחזרתי ולקחתי הוא דבעינן שיהו מוחזקין בקרקע, אבל בטענת תלם אחד טוענין ליתומים אע"פ שאינה מוחזקת בידם, וכ"כ הראב"ד ז"ל. אלא שר"ח ז"ל כ', דאפי' בטענת תלם אחד אינו נאמן אלא במוחזקת ביד האב, ושמא נאמר לפי דבריו, דכיון שהיה עורר עליה מתחילה, וזה מחזיק בכולה ועכשיו הוא עושה אותה סימן סתם, הרי זה כמודה לדעת המחזיק וכמודה על ערעורו שאינו ערעור, שאל"כ היה לו לפרש.

וז"ל התוס' רי"ד, פי' המורה דהפה שאסר וכו'. ואינו נ"ל, דלא אמרינן הפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא כדטעין האיסור וההיתר ביחד, אבל אם אסר עצמו היום אינו יכול להתיר עצמו למחר. אלא הטעם הוא מפני שיש לו עדים שהיתה שלו או של אביו, ומשום דחתם בהווא סימנא אתה עושה אותו כאילו הודה לו ואע"פ שלא הודה לו בפירוש, לפיכך כל טענה שיאמר אנו מאמינים לו.

קט: בתוד"ה אם טען. והא דלא קאמר אי הוה אבוהון הוה טעין מזויף הוא, דלא טענינן ליתמי מזויף הוא.

והרא"ש [סי' י"ב] כ', והאי דלא קאמר אי אבוהון היה קיים הוה טעין מזויף, משום דטענת מזויף לאו טענה מעלייתא היא הכא, כיון שהלוקח והמוכר מכחישין אותו, ולא שכיחא שהיה אבוהון טוען מזויף, ומילתא דלא שכיחא לא טענינן ליתמי. וכ' ע"ז בקרב"נ [אות נ'], הכא דוקא, אבל בעלמא טענינן מזויף ליתמי, דהא התוס' לעיל [צב:] ובב"מ [ג:]: מייתי ראייה דטענינן מזויף ליתמי מהך דפ' גט פשוט דאמר רב הונא שכיב מרע המקדיש וכו', ורבינו מביא הך מימרא דרב הונא בפ' גט פשוט [סי' כ"ו]. והש"ך בחו"מ [סי' קמ"ז סק"ג] הניח דברי רבינו בצ"ע, ולא דק הכא. עכ"ל הקרב"נ. וכ"כ הנתיה"מ שם [סק"ב].

והפנ"י כ' לתרץ קושיית הש"ך, דאף למאי דקיי"ל דטענינן ליתמי מזויף, היינו שאותו השטר שמוציאין על אביהם הוא מזויף, ומ"ט, דא"כ לא שבקת חיי, שיזייפו על אבי היתומים שטרא או שטר מכר, משא"כ הכא דטענת מזויף אינו על השטר של אביהם, אלא על השטר מכר שביד הלוקח שעשה זו השדה סימן, וכה"ג הוי מילתא דלא שכיח לגמרי, דאי חשיד לזייף, טפי הו"ל לזייף שטר מכירה על זו השדה עצמה שקנה מאביהם, וכו"ע מודו דלא טענינן כה"ג אלא במיגו.

קט: א"ל אביי מי דמי, התם וכו', הכא דיקלא גביהו הוא.

הקשה הריטב"א, וא"ת הא במתני' נמי אורחיה גביהו הוא. י"ל דהתם אע"ג דאורחיה גבי חד מינייהו, כל חד קאי לנפשיה, וחד מינייהו הוה גזלן בה מתחלה ועד סוף, משא"כ בזה שהחויב מוטל על כולם וכל הנכסים נשתעבדו לכך. וכן פירש"י ז"ל. וז"ל הר"ן, דהתם מפני שהדרך הזה היה מסוים, אלא שלא היה ידוע באיזה שדה היתה, יכול כל אחד לדחותו, וה"ה נמי הכא אם אמר דקל פלוני לברת ואין ידוע עכשיו מאיזה דקל אמר, דכל חד וחד מצי מדחי ליה, אבל כיון שלא אמר דקל פלוני אלא דקל סתם, בכלהו דקלים יש לה דקל אחד, ואין אחד מהם יכול לדחותה לומר דיקלך לאו גבאי הוא, שהרי כל אחד ראוי לו.

קט: ברש"י ד"ה היינו מתני'. ומצי מדחי לה כרבנן.

כ' הרש"ש, לכא' לפי ס"ד דרב יהודה אתיא אפי' לאדמון, דהא אמרינן לעיל בארבעה דאתו מכח חד מודה אדמון. [וגם טעמא דרבנן דפליגי אדמון משום אי שתקת וכו', לכא' לא שייך הכא].

קט: ברש"י ד"ה ושביק תרי פלגי. ושאר דקלים הרבה היו לו, והיתומים היו נותנין לה אותן שני חצאין וכו'.

וכ' ע"ז הריטב"א, ולא נהירא, דודאי בין במכר בין במתנה דקל שלם בעי למייתב לה, דסתם דקל או שדה או בית, דבר שלם משמע כל היכא דאית ליה, אלא ודאי דהכא לא הוה בנכסיו שום דקל אלא שני חצאי דקל אלו, והם היו רוצים לדחותה שלא לתת לה כלום, כיון דליכא בנכסי המת דקל שלם, ועל האי אמרינן דכיון דליכא דקל שלם, עבדי אינשי דקרו לתרי פלגי דיקלי דיקלא.

קט: בתוד"ה ורבנן. אבל הא לא מצי למימר בחד דאתי מכח חד מזבניא ליה לארבעה וכו'.

וז"ל הר"ן [בד"ה אי שתקת], וא"ת א"כ מאי מתמהינן מעיקרא שפיר קאמר אדמון, הא מצי אמר ליה אי שתקת שתקת ואי לא מזבנינן להו לארבעה דלא מצית לאישתעוויי דינא בהדיהו, וכי תאמר א"ל לך מזבנית, דהשתא מ"מ ארחאי גבך הוא, ה"נ נימא ליה לך מהדרת שטרא למרייהו. י"ל דמהדרנא שטרא למרייהו לאו דוקא, אלא עיקר טעמא הוא משום מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא, דכיון דמכח ארבעה קא אתי, הרי כחו כח כל אחד מהם.

וז"ל התוס' ר"ד, פי' אי צייתת אתפשר עמך בדמי הדרך ולא ארבה עליך דמים, ואי לא צייתת ותרצה אותו בחנם, אני אלך לאותם שמכרו לי באחריות, ואומר לכל א' וא', אתה מכרת לי שדה שלימה וזה בא ותובע ממני דרך, בואו ותפצו לי, [א"ה, עיין לעיל [צב]: ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא בע"ח דראובן וקטריף ליה מיניה, דינא הוא דאזיל ראובן ומפצי ליה וכו'], והם יבואו ויטענו עמך ולא תוכל להתדיין עם אחד מהם. ואלו הם דברים בעלמא לרווחא דמילתא, אלא אע"פ שלא הלך להם כך הדין נותן, כיון שמזכותם הוא בא, שכמו שהם היו דוחים אותו, כך הוא דוחה אותו, שכל זכות שהיה להן מכרו לו.

ק. יכול הוא שיאמר אילו הייתי חייב לך וכו'.

ופירש"י דאומר הלוח שטרך מזויף או פרוע. [וכ"כ בתור"ד ובר"ן]. והרא"ש [בסי' ט"ו] כ', הלכך מהימן לומר פרוע הוא ושובר היה לי ואבד או החזרת לי את השטר ונפל ממני ומצאתיו [לכא' צ"ל ומצאתו], אבל מזויף הוא לא מהימן, דאי מקוים הוא, לא מצי למימר מזויף הוא. והשו"ע [סי' פ"ה ס"א] מייית להו בפלוגתא, וכ"כ הב"ח דפליגי [יעו"ש], אבל הש"ך כ' דליכא מאן דפליג ע"ד הרא"ש, דחלילה לפסול שטר מקוים בטענת מזויף משום הוכחה, ומש"כ רש"י והר"ן וכו', ר"ל שטרך איני יודע מה טיבו, שבודאי איני חייב לך, ושטרך מזויף או פרוע הוא, שאילו הייתי חייב לך לא הייתי מוכר לי את השדה, אבל אם טוען רק מזויף בודאי אינו נאמן.

והלבוש פי' טעמא דרש"י דנאמן לומר מזויף במיגו דפרוע, ותמה ע"ז הש"ך, דכיון דהוא מקוים הו"ל מיגו במקום עדים. וכ' ע"ז הגרע"א בגליון השו"ע, לענ"ד י"ל דמיירי במקוים בדרך דמיון משטר אחר, דזה מהני רק כיון דמדאורייתא א"צ קיום כמש"כ הטור סי' ס"ט, וא"כ י"ל דהכא מכח ההוכחה דאילו הייתי חייב לך וכו' נאמן מדאורייתא לומר מזויף, ואף מדאורייתא בעי קיום, וממילא לא מהני קיום כזה. [ועיין בנתי"מ [סק"ב] שכ"כ בשם התומים על עיקר ד' השו"ע ד"א דנאמן, ולא הזכיר מיגו. אמנם מדברי הגרע"א שקבע דבריו על קושיית הש"ך דמיגו במקום עדים, משמע דרק בצירוף מיגו נאמן להצריך קיום מדאורייתא. ויל"ע].

ובגידולי תרומה [שער ל"ד ריש ח"ג, והו"ד בש"ך שם] כ' דלרש"י לאו במקוים עסקינן, אלא בשאינו מקוים, דדינא הוא דשקינא ליה בידו דמלוה שאם ימצא אח"כ לקיימו יגבה בו, אבל הכא דטוען הלוח ודאי מזויף או פרוע הוא ושצריך לקרעו, דמוכחא מילתא ממה שמכר לו השדה דאילו היה חייב לו הו"ל ליפרע את שלו, ואהניא הך טענה למקרעיה כיון שאינו מקוים. והש"ך הקשה על דבריו, דהיכן נזכר בדברי רש"י שמבקש לקרוע השטר וכו', וגם הדין שכתב שצריך לקרוע השטר כשטוען מזויף אינו אמת, דכיון שזה עומד ורוצה לקיים השטר, שבקינן ליה בידיה,

וכשיקיימונו אח"כ יתברר שטענת הלוח לא היה כלום. [ועיין בפנ"י כאן שהחזיק סברת הגידול"ת].

ובקרב"נ כ' קרוב לפי הגידול"ת, דמודה רש"י במקום שאינו נאמן לטוען מזויף, ומתני' בשאינו מקוים, וא"ת יתקיים בחותמיו, י"ל כיון דאיכא ריעותא לפנינו דאילו הייתי חייב לך היה לך ליפרע חובר, הלכך מהימן לומר מזויף, כמש"כ רש"י בפ"ק דב"מ [יג. בד"ה שמואל, היכא דאיתרע בנפילה] ומ"מ קשיא על המחבר שם שכ' ד"א דבמקוים אינו נאמן, דליכא מאן דפליג במקוים. ויעו"ש דמייתי שיטת תוס' בב"מ שם דהכא דאיתרע בנפילה והוא עומד וצווח מזויף הוא, נאמן אפי' הוא מקוים לפנינו, אמנם לרש"י שם דוקא כשבא לפנינו כשאינו מקוים נאמן, דלא נימא יתקיים בחותמיו, וכנ"ל.

ק. וחכ"א זה היה פקח וכו'.

כ' בתוס' ר"ד, אבל אם המלוה קנה לאחר מכן שדה מן הלוח, מודו רבנן שיוכל לומר לו אילו חייב הייתי לך, למה נתת לי מעות ולא גבית אותן בחובר, ולית ליה למלוה שום טענה לומר לו. [א"ה, לכא' היינו דוקא במקום שכותבין השטר ואח"כ נותנין מעות, דאי נותנין מעות תחילה, א"א לו לעכבן בחובו, דא"כ לא יכתוב לו הלה את השטר. ועיקר הך דינא דהתוס' ר"ד לכא' משכח"ל נמי כשמכר המלוה ממנו מטלטלין, אלא דבזה לא ידעינן הי קדים, דליכא שטרא במטלטלין].

ק. וחכ"א זה היה פקח שמכר לו את הקרקע, מפני שהוא יכול למשכנו.

כ' הר"ן, ואפי' יש לו קרקע אחר, [ללוה, וא"כ יכול הוא למשכנו קרקע אחר שיש לו, ולמה הוצרך למכור שדהו כדי שיהא הוא בטוח. מלא הרועים], עדיין אפשר לו לומר שאינו יכול לטרוח בשני קרקעות, [ואם היה ממשכנו קרקע, היה לו שני שדות, לכך הוכרח למכור שלו, ועדיף לו למכור ללוה שלו שיוכל ליקח מידו אח"כ בחובו. מלא הרועים]. והכי איתא בירושלמי [ה"ח] הגע עצמך שהיה לו קרקע יפה, יכול לומר דידי אנא בעי, ולא עוד אלא יכול למימר לית בחילי טעון טרחתהון דתרי. וז"ל הרא"ש [סי' ט"ו] בשם הר"ר יונה, ומיירי בשלא היה לו שדה, א"נ אפי' היה לו נכסים אחרים, יכול לומר הייתי ירא שמא היו עליך חובות מוקדמין וכך מכרתי לך זה השדה, שאם יש עליך חובות מוקדמין אקח אני את חלקי משדה זו שמכרתי לך, דלוה ולוה ואח"כ קנה, משועבד לשניהם.

והרמב"ן כ' וז"ל, הא דתנן וחכ"א זה היה פקח וכו', לאו דוקא, שאפי' היה לו כמה שדות ללוה, לא אבד המלוה את זכותו, דהא מפרש טעמייהו דרבנן בגמ' משום דלא מצי לממסר מודעא ולא ליפרע את שלו, אלא אלומי טעמא בעלמא, כלומר לא הפסיד המלוה זכותו ופעמים שהוא זריז ונשכר, ובירושלמי וכו', ולפום גמרתינו אפי' להני טעמי לא צריכי, אלא משום דלא הו"ל למשקל מיניה כדפרישית. והריטב"א הביא הירושלמי, ומסיק וז"ל, ובדאי טעמא דמתני' וטעמא דירושלמי טעמא דעיקר הוא לדרבנן, והאי דאוקימנא פלוגתא דאדמון ורבנן בטעמא דאי מבעי ליה למימסר מודעא או לא, היינו דאיבעי ליה למימסר מודעא דעביד הכי כדי למשכנו עליו.

ק. בתוד"ה ורבנן. ולפירש"י א"ש וכו' דאמרי אנשי זבין קנית זבנית אפסדת,

במצפ"א הראה מקורו מפרק הזהב [נא.], וכ' ע"ז, ול"נ דהתם איירי במכירת מטלטלין, אבל בקרקע לאו היינו מטעם זה דאיכא הפסד במכירתה שלא ימצא לקנות, אלא משום שכ' הרמב"ם [בפי"א מהל' שמיטה ויובל ג'] לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו וכו' א"כ העני, שנא' וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו, אבל למכור ולהניח הדמים בכיסו או לעשות בהם סחורה או ליקח בהן כלים או עבדים ובהמה אינו רשאי, אלא למזונות בלבד, וכ' הכס"מ שהוא מהות"כ פרשת בהר, וא"כ מה"ט אין שדה מצויה לקנות, כיון שאין המוכר רשאי למכור לשום צורך, רק כשצריך למזונות בלבד. [א"ה, לכא' דברי הרמב"ם דוקא בא"י [ולא בחו"ל], ובזמן שהיא בקדושתה, וסוגיין בכל גוויי מיירי].

ק. דכולי עלמא עידיה ועידיה וכו' ודאי הפוכי מטרנא הוא.

כ' בתוס' הרא"ש, וליכא למיחש דילמא לית ליה זוזי לחד ויהיב ליה ארעא, ולחד אית ליה זוזי ויהיב ליה בחובו, דהא כי אתו זוזי לידיה, מהדר ופריק ארעא דיליה, דשומא הדרא לעולם, כן נראה לי.

ק. הני מילי היכא דלא תפס אבל היכא דתפס תפס.

כ' הרמב"ן, פ' הראב"ד ז"ל, משום דא"ל כי היכי דאבוכון לא מצי לאפוקי האי ארעא מידי, אתון נמי לא מפקיתו לה, דתפיסה דמחיים היא. ותמוה לי, א"ה היכי אמרינן דיתמי אגבוי לא מגבו, לימא להו אבוכון הא לא מצי לאפוקי מידי מינאי אתון נמי לא מפקיתו, דמחיים דאבוכון תפיסנא לה. ואיכא לפרושי דה"ק, אבל תפס תפס, דאע"ג דגבי יתמי אוקמיה אדאורייתא, אי אמרת דתיפוק מידיה ארעא דיליה, אין לך נעילת דלת גדול מזה, דיתמי ליכלו דלא דידהו ואיהו דתפיס ליפסיד, הלכך בהא נמי אדינא דרבנן מוקמינן לה. ואיכא למימר נמי דקסבר דמדאורייתא בע"ח בבינונית, והכי מפרש לה בפ"ק דב"ק, הלכך היכא דתפיס אוקמיה אדאורייתא.

ק. אי דמטא זימניה, מ"ט דרבנן.

כ' בתוס' הרא"ש, וא"ת רב נחמן גופיה תקשי מאי טעמייהו דאדמון ורבנן, נהי דלדידיה אתי שפיר זה גובה וזה גובה, מ"מ תקשי במאי פליגי. וי"ל דלר"נ לא קשה, דהואיל וס"ל בשלו הן שמין, איכא למימר כגון שלוה הראשון אית ליה עידית ובינונית ולוה השני לית ליה אלא זיבורית, לכך לוה הימנו ולא לקחן בחובו, כי היה רוצה לגבות הבינונית בחובו ולהגבות לו הזיבורית שלו. א"ה, עיין ברמב"ן [בד"ה כללא דמילתא] שדחה סברא זו, משום שאע"פ שלא לוה ממנו היה לו לגבות עידית שלו, ואם לוה ממנו כדי להגבותו זיבורית שלו, אין זה דרך בנ"א ללוות כדי למכור נכסיהם ולא מצינו זה הדעת בתלמוד אלא היפך ממנו, שכולם מקפידים שלא למכור נכסיהם, כדאמרינן לעיל היה לך לפרוע את שלך, ואם לך כוונתו, היה לו ללוות מאחר כדי להגבותו הזיבורית שלו, יעו"ש עוד]. וכי תימא הואיל וכן, היאך הלוה לו זה, וכי לא ידע שלבסוף יגבה ממנו בינונית בחובו, וי"ל שהוא סבור אולי יארך לו הזמן ויזדמנו לו מעות לפרוע לו. ואדמון לית ליה הא סברא.

ור"ת מפרש דר"נ הוה מוקי לה למתני' בשטרות שאין כתוב בהן זמן, ובהא פליגי אדמון ורבנן, אדמון סבר אילו הייתי חייב לך וכו', אע"ג דכתבי סתמא, מ"מ היה לך לדחוק אותי בב"ד לפרוע לך קודם שהיית לוה ממני, ורבנן סברי הואיל ואין כתוב בהם זמן, שמא היה דוחה אותו וזה היה צריך למעות ולכך לוה, אבל לרב ששת פריך דמוקי לה כגון שכתוב בהם זמן, אי דמטא זימניה מ"ט דרבנן, דכיון דכתוב בו זמן לא היה יכול לדחותו, הילכך היה לו לדחוקו לפרועו קודם שלוה ממנו.

ק. ר"נ סבר זה גובה וזה גובה וכו', אתי בעל זיבורית וגבי ליה לבינונית וכו', ואתא ההוא ושקיל זיבורית.

כ' הר"ן ז"ל, הקשה הרשב"א ז"ל, אמאי אמר ר"נ זה גובה וזה גובה, לימא בעל בינונית לבעל זיבורית אני פורע אותך בחוב שאתה חייב לי. ותירץ, דמהא שמעינן [דשעבודא] דשטרא לאו בר גובינא הוא, דמילי נינהו, ואע"ג דמילי דמזדבני בפרטי נינהו מ"מ לאו בני גובינא דבי דינא נינהו, ומשו"ה לא מצי אידך למימר ליה שקול חובי כנגד חובך, דלאו בר גובינא הוא. [יעו"ש עוד מש"כ לענין שעבודא דרבי נתן]. ובתוס' הרא"ש לקמן [ד"ה אבל] כ' על קושיא זו, נ"ל לפרש דמצי לאגבוי שטר חובו בחובו, אלא שאינו שוה כ"כ כשטר חוב שיש לו לבעל הזיבורית על בעל הבינונית, כי יוכל למכרו ביוקר לפי שסופו לגבות מן הבינונית, אבל שטר של בעל הבינונית אין סופו ליפרע אלא מן הזיבורית, והיינו דקאמר זה גובה וזה גובה, דכל אחד גובה שטר לפי שויו. [א"ה, לפו"ר צ"ב, דהא על כרחך מיירי בבינונית קטנה וזיבורית גדולה ממנה, דכששוות בדמיהן עסקינן, וא"כ מ"ט שטר העומד לגבות מזו שוה פחות משטר האחר].

ק. ברש"י ד"ה ומר סבר בשל עולם. וכיון דבהדדי אתו למיגבי, יהי ב"ד בינונית לבעל זיבורית ברישא וכו'.

כ' הריטב"א, פירוש לפירושו, לפי שביד בעל עידית וזיבורית [לכא"ז צ"ל ובינונית] הוא לשתוק ושלא לתבוע חובו עד זמן שירצה, וכיון דאית ליה

פסידא, שתיק ולא תבע עד דליגבי מיניה בעל זיבורית, ואי שתיק נמי בעל זיבורית ולא תבע, לשתוק, דהא בעל עידית ובינונית ניחא ליה דליקו כל חד מיניהו בדיליה.

ק. מפני שהנוה היפה בודק.

ופירש"י בודק את הגוף למי שבא מנוה רע, ומתוך כך חלאים באין עליו. והרמב"ם [בפ"ג מהל' אישות הי"ח] כ', מפני שהיא צריכה להטפל לו ולבדוק עצמה יפה בנוה היפה כדי שלא תהיה בו קלה וכעורה. וכ' ע"ז הריטב"א, ולפירושו לא ידענא היאך נתפרש מאי דאמר בגמ' בודק כדשמואל דאמר שינוי וסת תחילת חולי. והר"ן כ', דלהרמב"ם מאי דמייתי בגמ' כדשמואל אינו אלא לדמיון בלבד, שפעמים יבא נזק מתוך שינוי לטובה.

וז"ל המאירי, ואח"כ אמרו שאף מעיר לעיר דוקא מנוה הרעה והוא המקום שאין התבואות והפירות מצויות שם אלא ביוקר, לנוה היפה ר"ל אותן שמצויות שם הרבה ובזול, אבל לא מן היפה לרעה, רשב"ג אומר אף לא מן הרעה ליפה, שהנוה היפה בודק, ר"ל חופש כל חדרי בטן, שמתוך שנשתנה וסתו ברוב מעדנים שלא הורגל בהם, חלאים באים עליו, וכמו שאמרו שינוי וסת תחילת חולי מעיים. [ועיין במהר"ם שי"ף אקושית הגמ' מעיר לכרך מ"ט, שכ' דלא שייך בזה כלל טעמא דבודק, דאף דשכיחא כל מילי, מי מכריחו לקנות].

ק. נותן לה ממועות קפוטקיא.

ופירש"י גדולות ושוקלות יותר ממועות ארץ ישראל. וכ"כ הר"ן, ובג"י מהרש"א ע"ד הר"ן הביא תשו' מהרי"ט [ח"ב, אה"ע סי' ב'] וז"ל, נראה דגם אותן של א"י נמי לא שוו פחות, אלא שאין מתקבלין כ"כ בריוח כמו של קפוטקיא, והיינו דאיצטריך לאשמועינן דנשא בא"י וגרשה בא"י דנותן לה מעות א"י, אבל אם הם פחותים, לא הקילו גבי כתובה ליתן בפחות. [ועיין בתוס' לעיל י. בד"ה נותן].

ק. רשב"ג אומר נותן לה ממועות קפוטקיא.

כ' הריטב"א, הקשו בתוס' דהא לרשב"ג כתובת אשה מדאורייתא מדכתיב באונס ומפתה כמוהר הבתולות, כדאיתא בפ"ק [י.], וא"כ מאתים צורי בעי למיתב לה, דלרשב"ג כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל כדאיתא בפ' הכותב [פג:], וכמו"כ לכתובת [אלמנה] שהשוו חכמים לשל תורה ליטול מנה מיהת. ויש שתירצו לענין תוספת איירי רשב"ג, ואע"פ שאמרו תנאי כתובה ככתובה דמי, אין זה אלא לדברים הנפרטים בפ' אע"פ [נד:]. ואין זה נכון, דודאי מתני' לענין כתובה היא כפשוטה, מדלא פירשו כן בגמ'. ואחרים תירצו שלא נחלקו אלא לענין מאיזה מטבע יתן לה, ומשום דשל קפוטקיא עדיף טפי, ואע"ג דאפ"י בניקין כל המטלטלין מיטב הוא ואפ"י סובין, הכא על דעת כן נשאה שיתן לה מטבע היוצא במקום הכתיבה, וכן בבע"ח. כן תירצו בשם רבינו ר"י ז"ל.

ורבינו הרמב"ן ז"ל כ' דקושיא מעיקרא ליתא, דלרשב"ג כתובה דאורייתא שסמכו אותה על לשון מוהר הבתולות, [דאפ"י לרשב"ג אסמכתא דרבנן הוא, דהא סמכו קתני, ואע"ג דכתובת אשה מן התורה קאמר, הלכה למשה מסיני כמו שאר תורה שבע"פ קאמר. ל' הרמב"ן בחידושו], אבל אין בזה סך ידוע מן התורה, אלא כפי מה שיסכימו ביניהם או כפי מה שיגזרו חכמים, דהא לא אשתמיט רשב"ג לומר בשום דוכתא שיגבה מאתים צורי, וגם אינה גובה מן העידית כאונס ומפתה, דהא בפ' הניזקין [מח:] אמרינן לה, ולא אמר רשב"ג שתהא גובה מן העידית, ולהדיא אמרינן בכל דוכתא כתובה בזיבורית ולא אדכרינן בה פלוגתא, אלא ודאי כדאמרן.

ק. לאתויי עבדים.

ופירש"י אם היה לו עבד עברי, ילך העבד אחריו על כרחו. וכתב עליו הראב"ד, אע"פ שהדין אמת, אין לשון עבדים סתם בתלמוד עבד עברי אלא עבד כנעני, וה"פ, לאיתויי עבדים כנענים שכופה את רבו להעלותו עימו, לפי שהוא חייב במצוות כנשים, והם מצווים ג"כ ביישוב הארץ. ולא נהירא, דהא "אין הכל מוציאין" אמרינן דאתי לאיתויי עבד כנעני שברח

מחו"ל לארץ, שאין מוציאים אותו כדרשין בפ' השולח [מה]. מ"לא תסגיר עבד אל אדוניו", ואם איתא דהכל מעלין מרבה עבד כנעני, אין הכל מוציאים ל"ל, השתא הוא כופה את רבו להעלות, צ"ל שאין מוציאים אותו, אלא ודאי רישא בעבד עברי וסיפא בעבד כנעני כדפירש"י ז"ל. עכ"ל הר"ן.

קי: לאתויי עבד שברח מחו"ל לארץ.

כ' בקרב"נ [סי' י"ח אות מ'], דין זה נוהג אפי' בזה"ז שהארץ ביד עובדי כוכבים, רמב"ם וטור. ואפי' לתוס' ור"ח דאשה בזה"ז שאמרה לעלות אין כופין לבעל. ועיין בפ' השולח [סי' מ"ג] כתבתי שם מילתא בטעמא. וז"ל שם [אות ו'] דשאני התם משום שיש סכנת דרכים או שיש שם צמצום פרנסה, מה שאין שייך בעבד שכבר ברח. [א"ה, הרמב"ם כתב זה [בפ"ח מהל' עבדים ה"ט] לענין עבד שרוצה לעלות לא"י שכופין את רבו, ואם רצה האדון לצאת מא"י, אין יכול להוציאו, ואי קאי [מאי דמסיק הרמב"ם אח"כ דנוהג גם בזה"ז] גם ארישא, על כרחך דפליג על תוס'. ועיין בב' הגר"א [יו"ד סוס"י רס"ז] שכ' ע"ד הרמב"ם והשו"ע [שם סעיף פ"ד]

דדין זה דלא כרבינו חיים בתוס'. והטור כ' זה לענין המוכר עבדו לחו"ל והביאו הרמ"א [שם ספ"ב], וכ' ע"ז הגר"א שכ"כ הרמב"ם והשו"ע הנ"ל, ומשמע דכ"ז דלא כתוס'.

קי: כתוב סתם, הוציאו בבבל מגבהו ממעות בבל וכו'.

כ' הר"ן, משמע לי דהיינו טעמא דכיון דלא פירש מקום, מסתמא נשתעבד הלוה לפרעו במטבע של מקום גוביאנה, אם לפחות אם להוסיף. [ואע"ג שידענו היכן נכתב, דמשו"ה לא כתבו מקום, כדי שיגבה בה ממטבע היוצא במקום הפרעון. ל' הריטב"א]. אבל הרמב"ם ז"ל כ' [בפי"ז מהל' מלוה ולוה ה"ט] שאם טען הלוה שהמעות שאני חייב לך מכסף שהוא פחות מזה המטבע, ישבע המלוה ויטול. ולפ"ז משמע דהיינו טעמא דמסתמא אמרינן דבמקום גובינא היה דר מתחילה, ולפיכך כל שאינו יכול להתברר, אם טוען הלוה שאותו כסף היה פחות, ישבע המלוה. ולפ"ז אם הביא ראיה המלוה או הלוה שהיו דרים בשעת הלואה במקום אחר, נוטל כמקום הלואה. ואין כ"ז במשמע.